

Stud.iur. Kārlis Šmitchens
Matr.Nr. 10406.

D i p l o m a d a r b s

PROF. B. ČIČERINA MĀCĪBA

PAR TIESĪBĀM, TIKUMĪBU UN VALSTI

Rīgā, 1935.g.

Satura rādītājs.

	1p.
1) Ievads	3.
2) Cilvēka nozīme sabiedrībā	5.
3) Cilvēku kopdzīves pastāvīgie elementi	12.
4) Savienību elementi	20.
5) Valstī ietilpstošās savienības	
a) Ģimene	23.
b) Civīlsabiedrība	26.
c) Baznīca	33.
6) Valsts izcelšanās	39.
7) Jēdziens par valsti un valsts ideja	44.
8) Atsevišķo savienības elementu izteiksme valstī	
a) Likums	52.
b) Brīvība	60.
c) Vara	73.
d) Mērķis	79.
9) Noslēgums	86.
10) Literatūra	90.

I e v a d s.

Prof. B. Čičerins, kuŗa mācību par tikumību, tiesībām un valsti apskatīt šī darba uzdevums, ir vācu filozofa Hēgeļa mācības piekritējs un sekotājs. Ar to izskaidrojama abu šo mācību zināma līdzība.

Cilvēks ir tas, kas visos laikos saistījis filozofu uzmanību. Tamdēļ arī jēdzieni, kas stāv sakarā ar viņu, ar viņa dzīvo garu, ir saistījuši filozofu un it īpaši tiesību filozofu uzmanību.

Personību Hēgelis noved sakarā ar sabiedrību kā tikumiskās attīstības nepieciešamu noteikumu. Biedrošanos viņš neuzskata par personības aprobežošanos, bet gan par viņa tikumiskās būtības paplašinājumu un attīstības nepieciešamo pamatu. Uzsverot sabiedriskās tikumības vienību, Hēgelis personisko tikumību saista nesaraujami ar sabiedrisko.

Apskatot jēdzienus - tiesības, tikumību, valsti - Hēgelis neiziet no parādību vēsturiskās kārtības, bet viņu loģiskām attiecībām.

Savas mācības uzbūves pamatā viņš liek gribas brīvību. Raksturīgākais viņa mācībā ir cenšanās saistīt gribas brīvību ar jēdzienu par likumu un biedrošanos. Zem tiesībām plašā nozīmē Hēgelis saprot arī kā personīgo, tā sabiedrisko tiku-

mību. Viņš noraida uzskatu, ka sabiedrība būtu personas aprobežošana un ka vispārējais brīvības likums pastāv savstarpējā tiesību aprobežošanā.

Taču Hēgelis visā pilnībā nav novērsis personas pakļaušanu sabiedrībai. Čičerins nepiekrīt personas pakļaušanai no sabiedrības puses, aizrādīdams, ka nevis persona pastāv iestādei, bet gan otrādi.

Apskatot savienības, kurās iemiesota objektīvā tikumība, t.i. tā, kas stāv pāri personīgai pārliecībai, Hēgelis runā par ģimeni un civilsabiedrību.

Ģimeni viņš aplūko kā pirmatnēju savienību, kas pamato-ta uz mīlestības jūtām. Ģimenes sabrukuma rezultāts ir civil-sabiedrība. Sabiedrībā Hēgelis vispirms redz personas privāto izpausmi. Taču abas šīs savienības savu īsto nozīmi un attīstību pēc viņa uzskatiem gūst valstī. Pie valsts idejas viņš nonāk caur sabiedrību.

Valsts nesastāv no atsevišķiem individiem-atomiem, bet personas, pat pilnīgi neatkarīgi no valsts, privātu interešu iespaidā, izveido grupas. Pēc viņa uzskata valsts tikai sakausē šīs grupas vienā veselā, novedot to atsevišķos mērķus pie augstākā beznosacījuma mērķa. Hēgelis valstī nonāk pie privātā un vispārējā pilnīgas saskaņas.

Hēgeļa filozofija ir ietekmējusi prof. B. Čičerina uzska-

tus. Apskatot viņa mācību šis darbs, atsevišķu elementu secībā, ieturēts tā, kā to uzskaitījis pats prof. B. Čičerins.

Cilvēka nozīme sabiedrībā.

Čičerins saka, ka cilvēks ir sabiedriska būtne. Pa daļai tas izskaidrojams ar to, ka atsevišķa cilvēka spēkos nestāv apmierināt savas prasības. Pa daļai šo cenšanos savienoties ar citiem cilvēkiem ir devusi pati daba.

Cilvēka vajadzības, kas noved viņu pie savienošanās ar citiem cilvēkiem, tikai pa daļai sakrīt ar tādām pašām vajadzībām dzīvnieku valstī.

Pati pirmā vajadzība ir gluži fizioloģiska rakstura, tā ir vairošanās nepieciešamība, kas noved pie ģimenes nodibināšanās un bērnu audzināšanas. Dzīvnieku valstī tam visam ir pārejoša - īslaicīga nozīme. Cilvēku sabiedrībā turpretim, vecāku tieksmes aizsargāt savus bērnus, kāda nepieciešamība pastāv ievērojami ilgāku laiku kā dzīvnieku valstī, noved pie stipras organizācijas izcelšanās. "Tam pievienojas dzīvnieku valstī nepazīstamās garīgās saites, kas nodibina starp

ģimenes locekļiem pastāvīgas attiecības un sniedzas uz viņu pēcnācējiem. Kopēja izcelšanās apziņa savieno ļaudis arī tad, kad viņi vairs nedzīvo kopā". (Filosofija prava, 57.lp.).

Nākošā vajadzība, kas noved pie kopības, pastāv materiālu vajadzību apmierināšanā. Atsevišķam cilvēkam ir ievērojami mazāk līdzekļu un ieroču sevis aizsardzībai no ārējiem iespaidiem un uzbrukumiem kā citiem dzīvniekiem. Šo trūkumu cilvēks novērš ar prāta darbību, pateicoties kurai viņš iegūst ārējus ieročus un aizsardzības līdzekļus un pateicoties kurai viņš, uzvarot dabu, kļūst zemes valdnieks. Ar šo augstāko spēju tiek noteikti kopības paņēmieni, kas noved pie materiālo vajadzību labākas apmierināšanas.

Tā, spēku savienošana un darba sadalīšana cilvēku sabiedrībā attīstās kolosālos apmēros. No tā izceļas kapitāls kā ražošanas līdzeklis, ar kura palīdzību cilvēks nostiprina savu valdību zemes virsū. "Ar cilvēka prātu radītā materiālā un garīgā kapitāla tālāk došanās no vienas paaudzes uz otru pamatojas visas cilvēciskās sabiedrības vēsture. Viņā slēpjas galvenais attīstības ierocis". (Filosofija prava, 58.lp.).

Nedrīkst tomēr iedomāties cilvēces attīstību kā procesu, kas norit zem ekonomisku un galu galā materiālu faktoru iespaida. Materiālo vajadzību izsauktā ekonomiskā kopība pastāv cilvēku arvien lielākā valdonībā par materiāliem noteikumiem, bet nevis padošanās tiem. To noteikti uzsverot Čiče-

rins saka, ka: "t.s. ekonomiskais materiālisms var būt tikai pilnīga jēdzienu sajukuma auglis". (Filosofija prava, 58.lp.).

No visa minētā jau redzams, cik krasi cilvēku sabiedrība atšķiras no līdzīgiem veidojumiem dzīvnieku valstī, ka kopības saturs te ir pavisam cits.

Bez ekonomiskām vajadzībām cilvēku sabiedrībai raksturīgākas ir citas, daudz augstākas - tīri garīgas, kuŗas, savukārt, var apmierināt ļaužu kopība. Kā pirmo garīgās dzīves parādību jāmin valodu, kas ir augstākā garīgā satura - zinātnes, mākslas, reliģijas nesējs, t.i. taisni tas, kas piedod kopībai patieso cilvēcisko nozīmi.

Visam tam pievienojas vajadzība nodibināt starp cilvēkiem kā brīvām personām, kas iespaidojot viena otru nonāk pastāvīgā sadursmē, pareizas attiecības. Katra persona cenšas paplašināt savas brīvības lauku, bet reizē ar to viņa nonāk nepārtrauktā sadursmē ar citām. No tā izceļas nepieciešamība noteikt to, kas katram pieder, kā arī nodibināt noteikumus strīdu izšķiršanai.

Tāda ir tiesību izcelšanās. "Tiesības", saka Čičerins, "kā savstarpēja brīvības aprobežošana zem vispārēja likuma sastāda visu cilvēcisku sabiedrību neatņemamu piederumu". (Filosofija prava, 60.lp.).

Cilvēku kopdzīves vajadzību izsaucošā prasību dažādība

no tīri materiālām vajadzībām līdz visaugstākiem garīgiem centieniem - noved pie tā, ka no viņiem cēlušās sabiedriskās attiecības ir ārkārtīgi dažādas. Šo dažādo prasību un arī savas dabas dažādības dēļ, viens un tas pats cilvēks var piederēt vienā laikā dažādām savienībām. Šī iemesla dēļ nevar būt runa par sabiedrību kā vienīgu veselu vienību, kuŗas daļas ir personas. Vienīgi valsts izveido šādu vienīgu veselu vienību. Izpētot valsts attiecības pret citām savienībām izrādās, ka ievērojama daļa cilvēcisku attiecību paliek ārpus valsts darbības vai arī pakļautas tai ārēji.

Apgalvot, ka sabiedrība sastāda vienīgu veselu vienību, bet personas ir tikai viņas daļas, ir nepareizi. "Valsts kā vienīga vesela vienība ir reāla parādība; sabiedrība kā vienīga vesela vienība ir fikcija". (Filosofija prava, 62.lp.).

Novgorodcevs saka: "Sabiedrības jēdzienam nav citas ētiskas nozīmes kā tikai tās, kuŗu viņš saņem no personiskā principa. Jo šī, t.i. sabiedriskā jēdziena pamats, noved pie tā, ka sabiedrība ir personu kopība. Tamdēļ sabiedrības nozīme visā pilnībā pamatojas uz to vienību īpašībām, kas sastāda šo sabiedrību. Atņemot tikumisko vērtību atsevišķai personai, tai pašā laikā mēs to atņemam personu kopībai un otrādi". (Ob obščestvennom ideale, 66.lp.).

Nepareizs ir Jēringa uzskats, kuŗš apgalvo, ka sabiedrī-

bas ideja ir tikpat neatkarīga no viņa sastāvā ietilpstošām personām, kā mājas ideja no ķieģeļiem. Šāds viedoklis būtu pareizs, ja māja būvētos no pašiem ķieģeļiem, bet ne no arhitekta.

Tāpat nevietā, saka Čičerins, ir runāt par sabiedrību kā viengabalainu organismu, kā to dara Spensers. Fiziska organismā visas daļas ir kopā un izveido reālu būtni. Cilvēku sabiedrības locekļi dzīvo izkaisīti, pie tam katrs savu patstāvīgu dzīvi.

Ļaudis savienojas zināmu mērķu sasniegšanai, materiālu un garīgu prasību apmierināšanai. Tās prasības, kurām ir ilgstošs raksturs, savieno vienā vienībā ne tikai zināmā laikā pastāvošas personas, bet arī sekojošās paaudzes. Ar to nodibinas gan daļas attiecības pret veselu, līdzīgi fiziskam organismam, jo personas atnāk un aiziet, bet savienība paliek. Bet no tā tomēr nevar atvasināt jēdzienu par veselu, kas valdītu pār daļām. Viss atkarājas no mērķa, jo tikai tā dēļ tāda kārtība nodibinās.

"Nevis veselā bezjēgas vara pār daļām, kurai nav vietas garīgā pasaulē, kur katra būtne ir pašnoteicošs vesels, kas dzīvo paša dzīvi un reprezentē patstāvīgu mērķi sev un citiem, bet gan vispārējie mērķi, kas sastāda garīgās dzīves objektīvos prasījumus, pretēji tīri subjektīvām prasībām,-

dod spēku un nozīmi tām augstākām savienībām, kuŗu dēļ viņas nodibinātas". (Filosofija prava, 65.lp.). Daži no šiem mērķiem skar tikai zināmas cilvēku dzīves puses. Šādu mērķu sasniegšanai būvētām savienībām ir vienpusīgs raksturs, piem. baznīcai. Iepretim tam pastāv mērķi, kas aptver dzīves visdažādākās puses un rada cilvēkiem kopīgu vidi, kuŗā viņi dzīvo un darbojas. Šādu mērķu sasniegšanai ir valsts, kas reprezentē savienību kā vienīgu veselu vienību.

"Bet taisni tamdēļ, ka šie mērķi ir garīgi, visas tāda veida savienības pēc savas būtības jābūvē uz saprātīgi - brīvas personības atzišanu, jo tikai viņai raksturīga ir augstākā kalpošana, un tikai viņai var tikt uzstādītas no tās izrietošas prasības". (Filosofija prava, 65.lp.). Nav īstas cilvēciskas kopdzīves tur, kur neatzīst personību. Tur ir tikai ārēja vara, bet ne saprātīga iekārta. Šai ziņā Čičerins, līdzīgi Hēgelim, uzsver brīvas personības lielo nozīmi.

No visa sacītā izriet, ka individuālisms, kas pastāv personas brīvības atzišanā, ir katras īstas cilvēciskas sabiedrības stūrakmens. Tās teorijas, kas atzīst tikai veselā valdonību pār daļām, ir mēchaniskas. Īstenībā ar apziņu un gribu apveltīti ir tikai atsevišķi cilvēki, bet ne kopējās iestādes, kuŗas pastāv un darbojas vienīgi priekš personām.

"Ne persona pastāv priekš iestādes", saka Čičerins, "bet

iestādes priekš personas". (Filosofija prava, 225.lp.). Ja prāts un griba sastāda visas sabiedriskās dzīves sākumu un beigas, tad nav ne mazāko šaubu par to, ka personība ir katras kopdzīves pamats un nepieciešamais elements.

Līdzīgu domu izteic Novgorodcevs: "Tiem, kas pirmo nozīmi piešķir sabiedriskam principam un no tā secina visus personas uzdevumus, neatliek citas izejas kā atzīt sabiedrībai patstāvīgas tikumiskās substances īpašības vai mazākais pierakstīti kopībai pirmatnēju, neatkarīgu no atsevišķiem cilvēkiem un valdošu pār tiem ar augstāku normas spēku nozīmi. Tas nozīmē pakļaut personību kopībai kā ieroci un līdzekli un radīt fikciju par sabiedrisku organismu ar patstāvīgu tikumisku esamību". (Ob obščestvennom ideale, 66.lp.).

Novgorodcevs, tāpat kā Čičerins, atzīst brīvu personu, atvasinot personību un sabiedrību no vienas saknes. "Visas grūtības jautājumā par personas un sabiedrības attiecībām rodas no tā, ka abas tiek ņemtas kā suverenas un viena otrai pretī stāvošas substances. Tādā gadījumā personiskā un sabiedriskā sinteze ir tīri mēchaniska: viņu attiecības iedomājas kā savstarpēji ārēji aprobežojošus un sadurošos spēkus. Šo mēchanisku uzskatu jāatmet, jo personu un sabiedrību jāiedomājas kā izaugošus no vienas saknes un par šādu sakni var būt tikai cilvēka dzīvais gars". (Ob obščestvennom ideale, 67.lp.).

Ar šo mazo izsekojumu būtu noskaidrota cilvēka loma un nozīme sabiedrībā, kā arī tajos izveidojumos, kas izriet no cilvēka cenšanās pēc savienības ar citiem savu garīgo un materiālo prasību apmierināšanai.

Cilvēku kopdzīves pastāvīgie elementi.

Tālāk būtu jāapstājas pie cilvēku kopdzīves - pēc Čičerina apzīmējuma - pastāvīgiem elementiem. Tādi elementi ir tiesības un tikumība. Ar tiem noteic visas privātās attiecības, pāri kurām kopējā iestāžu sistēma paceļas kā augstāka pasaule, papildinot, bet nevis uzsūcot sevī šos pamatus.

Šī sistēma visā pilnībā pamatojas uz personisko principu, jo gara īstais izteicējs ir nevis formālās iestādes, bet gan dzīvā persona, kas apveltīta ar apziņu un gribu. Cilvēciska sabiedrība nav iestāžu, bet personu savienība. Ja personu starpā nodibinājas kopējas intereses un iestādes, tad tas notiek ne citādi kā to vienību savstarpējas iedarbības ceļā, kas apbalvotas ar apziņu un gribu. Saprātīgas un brīvas personas sastāda pašas savienības mērķi, jo - ne persona pastāv iestādei, bet gan otrādi. Tikai caur personu iestādes kļūst pilnīgākas un tikai persona savā tikumiskā apziņā

ir privāto iestāžu augstākais tiesnesis.

Šai ziņā Čičerina uzskats ir pretējs Hēgeļa uzskatam, kurš, kaut gan vienmēr uzsver personības lielo nozīmi, tomēr redz tajā tikai pārejošu gara parādību. Pēc viņa uzskata tikai objektīvā tikumība ir paliekoša un izveido varu, ar kuru individu dzīve tiek pārvaldīta (Grundlinien der Philosophie des Rechts, § 145).

"Ārīgi pakļaujoties iestādēm", saka Čičerins, "persona uzstāda tām no mūžīgās taisnības un labā likuma izrietošas prasības un šīs prasības sastāda cilvēces attīstības uz priekšu virzošo atsperi". (Filosofija prava, 226.lp.).

Persona kā cilvēks stāv pāri visām privātām savienībām. Šai ziņā persona iziet no jebkuras sabiedrības apjoma. Pēdējā nekad neapmierina pilnīgi viņas prasības.

No vienas puses personai ir patstāvīga esība; no otras puses viņa ir visas sabiedriskās ēkas stūrakmens. Tamdēļ bez individuālisma, kas sastāda katras savienības pamatu, nav istas cilvēciskas dzīves, nav ne tiesību, ne tikumības. Čičerins, līdzīgi Hēgelim, uzsver personības lielo nozīmi.

Ja individuālisms sastāda katras sabiedriskas būtības pamatu, ja bez tās nav ne tiesību, ne tikumības, tad apmierināties ar to vien nedrīkst. Garīgo dzīvi ar viņu izsmelt nevar. "Tiesības un tikumība norāda personu augstāko saiti,

kuŗa neaprobeŗojas ar atseviŗķu vienību savstarpēju iedarbību, bet padara viņus par augstākā veselā locekļiem. No šīs savstarpējās iedarbības izriet kopējie jēdzieni un jūtas, intereses un mērķi, kas noved pie kopējas iekārtas nodibināšanas, kas valda pār ļaudīm". (Filosofija prava, 228.lp.).

Hēgelis norāda uz to, ka taisni šādā saprātīgi uzbūvētā iekārtā cilvēks atrod patieso savas brīvības piepildīšanos un savu augstāko uzdevumu. Viņš atrod tajā savu tiesību garantiju, savu intereŗu piepildīšanos un kalpojot kopējiem mērķiem - tikumisko apmierinājumu.

Sabiedrības uzdevums pastāv tiesību un tikumības piepildījumā, bet kā viena, tā otra saknes meklējamās atseviŗķā personā. "Uzdevums pastāv nevis viena elementa noliegšanā otra dēļ, bet abu saprātīgā saskaņošanā. Šim nolūkam vajaga skaidru to elementu izpratni, kas ietilpst kopdzīvē, kā arī pašas saskaites paņēmienu. Tas ir tiesību filozofijas uzdevums". (Filosofija prava, 228.lp.).

Šie elementi, kā jau pašā sākumā minēts, ir tiesības un tikumība. Pirmais no tiem noteic cilvēka ārējo, bet otrais - iekŗējo brīvību. Tiesībām, kas noteic cilvēka ārējo brīvību, ir piespiedu raksturs. Piespiedu moments, savukārt, noved pie varas nodibināšanas, kas to izlietā. Šo vajadzību izsauc kā sadursmes ļauŗu starpā, tā arī spēku savienošanās

kopēju mērķu sasniegšanai. To nokārtošanas bez piespiedu momentu nav domājamas nevienā sabiedrībā. Lai tiesības ievērotu nepārkāpjami, nepieciešami, lai viņas izpaustos iestāžu sistēmā, kas valda pār personām. Likuma un iestāžu piespiedu sistēma sastāda pirmo sabiedriskās iekārtas pamatojumu.

Ar to tiesības no privātām pārvēršas publiskās. Atsevišķu personu savstarpēju attiecību vietā stājas veselā attiecības pret daļām. Tas tomēr nenozīmē, ka pirmās, t.i. atsevišķu personu savstarpējas attiecības izzustu, jo sabiedrība neuzsūc personu.

"Pašām savienībām, kurās personas iestājas, var būt vairāk vai mazāk privāts raksturs. Tikai augstākā pakāpē - valstī - publiskās tiesības paliek par valdošām". (Filosofija prava, 229.lp.).

Tomēr paceļoties sabiedriskā sfērā tiesības nezaudē savas būtiskās īpašības. Arī tur, kā vispār tiesībās, pamata attiecība pastāv likuma un brīvības pretešībā. "Kur nav brīvības, tur nav subjektīvu tiesību, bet kur nav likuma, tur nav objektīvu tiesību". (Filosofija prava, 229.lp.).

"Tiesības ir cilvēciskas personības un visa tā, kas tai pieder, pirmā un galvenā apsargātāja. Apsargājot cilvēku no patvarības, viņas dod tam ticību un nodrošinātu nākotni un reizē arī spēkus darbībai" (Kurs gosūdarstvennoi nauki,

III. daļa, 404. lp.).

Pēc Hēgeļa uzskata kopējais tiesību princips ir tīri formāls, kas pastāv aizliegumā aizskart citu brīvību. Tiesības sastāda personas attīstībasārējā laukā pirmo pakāpi. Tālāk pēc viņa uzskata nepieciešams, lai griba savā iekšējā pasaulē apzinātos savu brīvību. Subjektīvās gribas tiesības ir pašnoteikšanās tiesības. Pāri šai subjektīvai pārlicībai Hēgelis paceļ vispārējo tikumisko garu. Hēgeļa nopelns ir subjektīvās tikumības pāreja uz objektīvo, bet tikai sabiedriskās iestādes viņš stāda augstāk par personīgo apziņu, un šai ziņā Čičerins, kā jau teikts, nepiekrīt viņa uzskatam.

Tikumiskais likums, pretēji tiesībām, nenodibina nekādas piespiedu attiecības. "Visus jautājumus viņai piederošā laukā izšķir ar iekšējo brīvību, t.i. ar sirdsapziņu". (Filosofija prava, 230. lp.). Tikumiskā likuma vārdā nevar tikt nodibināta nekāda piespiedu vara. Tikumiskais likums var prasīt cilvēka sirdsapziņai labprātīgu padošanos ar juridisku likumu nodibinātai iekārtai. Tas ir nepieciešams noteikums ļaužu mierīgai sadzīvei.

"Sabiedriskai varai jāpadodas ne tikai aiz bailēm, bet arī sirdsapziņas dēļ. Tāds ir tikumiskā likuma priekšraksts, ne piespiedošs, bet saistošs". (Filosofija prava, 231. lp.).

Sabiedriskās iekārtas nodibināšana sastāda tikumiskā li-

kuma, tāpat kā juridiskā likuma augstāko prasījumu. Šīs prasības reālizēšana ir juridiskā likuma uzdevums, jo tikumiskam likumam nav piespiedu spēka. Tikumiskais likums var griezties pie cilvēka sirdsapziņas un prasīt tā labprātīgu izpildīšanu, ko īstenībā uzspiest var tikai ārējā vara. Šai labprātīgai izpildīšanai ir ļoti liela nozīme sabiedriskā dzīvē, jo "tikai ārēja, tīri formāla padotība ir pārāk nedrošs sabiedriskās iekārtas pamats. Varas tikumiskais spēks pastāv viņas labprātīgā atziņā un labprātīgā padošanās tai". (Filosofija prava, 231.lp.).

Lai varētu pastāvēt drošas sabiedriskās attiecības, ir nepieciešami, lai pati vara izpildītu tikumiskā likuma priekšrakstus. "Tikumiskais likums no vienas puses prasot padoto cienību pret nodibinātām varām, no otras puses prasa no pēdējām, lai viņas godīgi izpildītu savus pienākumus un valdītu ne savās personīgās interesēs, bet sabiedriskā labā, dodot katram vajadzīgo un ievērojot padoto tiesības, novēršot patvaļu un piespiešanu". (Filosofija prava, 232.lp.).

Juridiskais likums te ir bezspēcīgs. Var prasīt no padotām varām viņām uzlikto pienākumu izpildīšanu zem soda draudiem, bet šāds formāls uzlikto pienākumu izpildījums ir nedrošs sabiedrisko interešu nodrošinājums. Tikai dzīva līdzdalība lietā, apgarota no tikumiskās pienākuma apziņas dod

drošus rezultātus. Augstākai varai, kuŗa nodibinās sabiedrībā nepieciešamības dēļ, šāda prasība nav piemērojama, jo pāri viņai nestāv neviena vara, kas varētu piespiest viņu izpildīt uzliktos pienākumus. Te viss atkarājas no sirdsapziņas ietekmes.

"Nekādas ārējas garantijas, nekādi savstarpēji varu aprobežojumi nevar atvietot tikumisko garu, kas atdzīvina iestādes. Pat vispilnīgākās garantijas pārvēršas par neko, ja valdošās sfērās nav šī gara, kas ir brīvības gars, jo viņš izriet no cilvēka iekšējas brīvas pašnoteikšanās". (Filosofija prava, 232.lp.).

Tamdēļ Čičerins arī saka, ka bez ārējās brīvības nav tiesību, bez iekšējas nav tikumības (Kurs gosudarstvennoi nauki, II.d. 97.lp.).

Visas pūles nodibināt tikumisko garu piespiedu kārtā dod pretējus rezultātus. Piespiežot padotos būt tikumīgiem, valdība pati rada netikumības piemēru, jo viņa sakropļo tikumisko likumu, pārvēršot to par piespiedu likumu. Šāds stāvoklis noved pie valdošo un padoto savstarpējo attiecību sabrukuma.

No sacītā izriet, ka: "sabiedriskā vara nevar uzstādīt sev par mērķi tikumiskā likuma realizēšanu. Pēdējais var būt tikai par viņas darbību aprobežojošu noteikumu, bet ne mērķi,

kuŗu piepildīt viņa būtu aicināta viņai piederošā sfērā".
(Filosofija prava, 233.lp.).

Tikumiskais likums radīts tām vajadzībām un interesēm, kuŗu apmierināšana sastāda saprātīgas būtnes uzdevumu. Sabiedriskā laukā šīs vajadzības un intereses dabū augstāku tikumisku nozīmi tamdēļ, ka viņas kļūst vispārējas, jo tikumiskā likuma pirmais noteikums ir, lai darbību virzošais noteikums būtu vispārējs, bet ne personīgs. Ar to izceļas kopdzīves pamatnoteikums, ka privātintereses pakļauj sabiedriskām. Tas tomēr nenozīmē, ka privātintereses pazūd sabiedrisko priekšā. Kopdzīves mērķis tieši pastāv privāto interešu ievērošanā.

"Augstākais sabiedriskās dzīves noteikums, kā juridiskās, tā tikumiskās, pastāv taisnības ievērošanā, t.i. dot katram kas viņam pienākas." (Filosofija prava, 234.lp.). Vismazāk ar to saskaņojams sabiedriskā labuma novešana pie vairākuma valdīšanas pār mazākuma interesēm. Tikumiskā prasība pastāv nevis cenšanās pēc sava labuma, bet gan sveša labuma ievērošanā. Tur, kur valda vairākums, tikumiskā prasība pastāv mazākuma tiesību un interešu aizstāvēšanā. Ar to tiek apmierināta taisnība, kas ir sabiedriskās iekārtas augstākais likums.

Savienību elementi.

Sabiedriskās dzīves saturs, pēc Čičerina uzskata, sastādas no četriem elementiem.

No vienas puses saskatāma interešu sistēma, kuru regulē privāttiesības, no otras puses - tikumiskais likums, kas ir absolūts priekšraksts cilvēka sirdsapziņai. Tālāk seko īsti sabiedriskais elements, kas izveido kopējo publisko tiesību regulējamu interešu lauku, kas reprezentē tiesību un tikumības saskaiti. Beidzot var pievienot ceturto elementu - no fizioloģiskiem noteikumiem izrietošo saiti, kas atrodas visas cilvēces kopdzīves pamatā, no kura kā pirmatnējā centra iziet pretējie tiesības un tikumības noteikumi, lai tiktu novesti pie augstākas vienības kopdzīvē.

Šie 4 elementi sastāda 4 dažādu cilvēku dabīgu kopdzīves savienību pamatus. Šīs 4 savienības ir: ģimene, civilsabiedrība, baznīca un valsts.

Ikvienā no šīm savienībām sastopami visi 4 elementi, bet viens vai otrs no viņiem vienmēr ir pārsvarā. Pirmā savienība - ģimene pamatojas uz dabiskiem - fizioloģiskiem noteikumiem, kuriem vēlāk pievienojas juridiskais un tikumiskais elements. Civilsabiedrība ir vienpusīgu juridisku noteikumu attīstība, ar kuru regulē privāto interešu sistēmu. Trešā savienība -

baznīca - pamatojas uz reliģiski-tikumisku elementu. Beidzot, ceturtā savienība - valsts - reprezentē visu augstāko pretējo elementu saskaiti un reizē ar to augstāko sabiedriskās savienības idejas attīstību.

"Bet", saka Čičerins, "viņa neuzsūc sevī pārējās savienības, bet tikai paceļas tām pāri kā augstāks lauks, valdot pār tām tikai ārēju attiecību sfērā, bet atstājot tām nepieciešamo patstāvību viņām piederošo darbību laukā". (Filosofija prava, 235.lp.).

Arī Hēgela uzskats ir, ka ģimene un civilsabiedrība (pēc viņa iedalījuma) īsto nozīmi un attīstību gūst valsts robežās, bet viņa nepakļauj tās sev absolūti. "Īstenībā valsts ir vispār pirmā, kurā ģimene vispirms izveidojas par civilsabiedrību, un valsts ir tā, kas apvienojas šinīs divi momentos". (Grundlinien der Philosophie des Rechts § 256).

Minētās 4 savienības reprezentē katras kopdzīves 4 formālo elementu attīstību. Šie 4 elementi ir: vara, likums, brīvība un mērķis. Tāpat kā iepriekšējie 4 elementi, arī šie pastāv savienībā kopīgi, bet viens vai otrs no viņiem ir vienmēr pārsvarā. Tā ģimenē pirmā vietā stāv kopējais mērķis, savienības labums, kas vēl neatšķiras no atsevišķa locekļa labuma. Te mērķis aptver viņa dzīvi visā pilnībā. Tālāk divi nākošās, viena otrai pretējās savienībās pārsvarā ir: pirmā -

likumam pakļauta brīvība, otrā - brīvi izpildāms likums. Beidzot valstī, kas paceļas pāri visām iepriekš minētām savienībām, pārsvaru gūst varas elements, kamdēļ arī valstij pieder augstākā vara zemes virsū.

Visi šie noteikumi atbilst atsevišķa cilvēka dvēseles pamatprasībām. Ģimene dibinās uz locekļu savstarpēju mīlu; te valda jūtas. Baznīca savieno cilvēku ar absolūto, kuŗa esamību viņannorāda prāts. No pēdējā izriet arī tikumiskais likums. Civilsabiedrība ir tieksmju attīstības lauks. Beidzot valsts ir saprātīgas gribas izteiksme, kas reprezentē pretēju noteikumu saskaiti.

Svarīgākais savienības elements ir vara. Tas ir elements, kas izceļas savienības likuma realizēšanai dzīvē piespiedu kārtā, t.i. sadursmju novēršanā un radušos likvidēšanā atsevišķu savienības locekļu starpā. Bez varas nav iedomājama neviena savienība. Pēc savas dabas vara var tikt uzticēta fiziskai personai vai personām, jo cita reāla elementa sabiedrībā nav. Vara viņām tiek uzticēta kā veselā, par atsevišķām būtnēm valdošā, pārstāvjiem un taisni tamdēļ viņiem tā jāizlietā nevis savās personīgās, bet gan veselā interesēs.

Varas apjomu un darbības veidu noteic sabiedriskais mērķis, kuŗš sastāda jebkuŗas savienības nepieciešamo piederu-

mu. Mērķī izteicas savienības ideja, t.i. tas pirmavots, kurā vārdā viņa pastāv un kurā piepildīt ir viņas uzdevums ārējā pasaulē. "Augstākā savienības idejas realizēšana pastāv pilnīgā visu elementu attīstībā un saskaņotā darbībā. Tas sastāda viņai ideālu, kuram tuvoties ir attīstības mērķis". (Filosofija prava, 230.lp.).

Persona nepieder visā pilnībā vienai vai otrai savienībai. Dažās no tām viņa ir saistīta ar savu dzimšanu, bet dažās viņa iestājas labprātīgi. Bet arī no tām savienībām, kurām viņa pieder ar savu dzimšanu, viņa, pateicoties savai brīvībai, var izstāties un pāriet citās. Šo tiesību viņai nevar atņemt nepārkāpjot cilvēciskās tiesības. Kā cilvēks viņa stāv pāri visām privātām savienībām.

Valstī ietilpstošās savienības.

a) Ģ i m e n e.

Ģimene, dzimta un cilts ir asins savienību veidi. Viņas izveidojas dabiskas dzimšanas ceļā. Pirmatnēji ģimene aptver visu cilvēku; viņā tas dzīvo un darbojas.

Hēgelis saka, ka ģimenei kā tiešai gara substancei ir sevis apzinoša vienība, mīlestība viņas noteikšanai, tā kā

individuālītātes pašapziņa viņā ir ar un par sevi esoša būtība un persona nav par sevi, bet kā līdzīgs loceklis. (Grundlinien der Philosophie des Rechts, § 258).

It īpaši dzimta un cilts spējīgas pastāvēt kā patstāvīgas savienības, atvietojojot ar sevi valsti. "Bet cilvēks kā saprātīga būtne atsakās no šī pirmatnējā fizioloģiskā pamata un veido augstākas garīgas savienības". (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d. 79.lp.).

Ģimenes tiesības sastāda pāreju no personiskām tiesībām uz sabiedriskumu. Sabiedrība jau ir organiska savienība, kurā top veselais un locekļi. "Bet veselais vēl nav atdalīts no locekļiem un neizveido patstāvīgu organizāciju, bet pastāv tikai viņos un priekš viņiem". (Filosofija prava, 236.lp.).

Ģimenē, blakus fizioloģiskam elementam, pievienojas metafiziskas tiesību attiecības un tikumība, kas padara ģimeni par speciālu cilvēcisku savienības veidu.

Dzimumu atšķirība sastāda ģimenē kā fiziskās, tā garīgās dzīves pamatlikumu. Vīrieša būtiskā īpašība ir griba. Tamdēļ galveno lomu viņš spēlē valstī. Sievietes būtiskā īpašība - jūtas un tamdēļ viņas galvenā loma ģimenes dzīvē. Arī ģimenes tiesībās varu iegūst griba, kamdēļ vīrs ir ģimenes galva, it īpaši viņas ārējās attiecībās.

"Ģimeni kā tiesisku personu pret citām pārstāv vīrs kā

viņas galva". (Grundlinien der Philosophie des Rechts, §171). Ģimenes ārējā reālitate pastāv īpašumā (Grundl.d.Phil.d.Rechts § 169).

Tomēr, saka Čičerins, ka ne varai, bet mīlestībai ir galvenā nozīme ģimenes dzīvē un šai ziņā sievietē ieņem pirmo vietu. Viņa ir ģimenes īstais centrs.

Nākošie asins savienību veidi dzimta un cilts ir paplašināta ģimene. Ar jaunu paaudžu dzimšanu asinsradniecība attālinās. Pat augsti attīstītās klasiskās zemēs šīs formas sastādīja visas sabiedriskās būtības pamatu. Jaunos laikos, attīstoties tīri civiltiesiskām attiecībām, viņu nozīme izzuda. Zināma nozīme viņām tomēr palika, ne tikai privātā, bet arī valsts dzīvē tai ziņā, ka viena paaudze nodod otrai savu iekārtu, savas tiesības un pienākumus. "Pateicoties šai paaudžu mantojamībai, valsts kļūst par vienību, kuŗa uzglabā nepārtrauktību". (Filosofija prava, 251.lp.).

"No minētām trim asins savienības formām ģimenei ir privāts raksturs, dzimtai sabiedrisks, un cilts stāv vidū starp abām" (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d. 79.lp.).

Ģimene dabīgi ieiet civilsabiedrībā kā sastāvdaļa. No otras puses ģimenes būtībai raksturīgais tikumiski-reliģiskais elements izveido savu patstāvīgu savienību - baznīcu.

"Šīs viena otrai pretējās savienības sastāda cilvēciskās kopdzīves otro pakāpi" (Filosofija prava, 257.lp.).

b) Civīlsabiedrība.

"Civīlsabiedrība ir personu privāto attiecību kopums, kuras regulē privāt- jeb civīltiesības". (Filosofija prava, 257.lp.).

Hēgelis par civīlsabiedrību apzīmē apvienošanos zem privāto vajadzību un interešu iespaida. Viņš saka, ka viens no civīlsabiedrības principiem ir konkrēta persona kā sevišķs mērķis, kā vesela - prasību, vajadzību un iegribu savijuma vienība. (Grundlinien der Philosophie des Rechts § 182.).

Pēc Čičerinauzskata tās pašas personas, kuras ieiet civīlsabiedrībā, ieiet arī valstī kā locekļi. Tikai attiecības starp valsti kā veselu vienību no vienas puses un atsevišķām personām no otras puses ir citas kā civīlsabiedrībā, un tās regulē publiskās tiesības.

"Ieejot valsts sastāvā kā savienības locekļi, pilsoņi paliek atsevišķas vienības, kas savstarpēji sastāv dažādās juridiskās, ekonomiskās, garīgās un tikumiskās attiecībās.. Valsts padara atsevišķas personas par orgāniem un šī veselā interešu nesējiem; civīlsabiedrība turpretīm iziet no atsevišķām personām un reprezentē no viņu privātās savstarpējās darbības radušos savijumu". (Kurs gosudarstvennoi nauki, II.d. 1.lp.).

Civīlsabiedrībā bez atsevišķām personām ietilpst vēl viņu izveidotās privātās savienības. Tā piem. ģimene ietilpst civīlsabiedrības sastāvā, neskatoties uz to, ka viņai ir sevi speciāli uzdevumi.

Civīlsabiedrībā tiesības nokārto tikai kopdzīves formālo pusi. Viņas saturu sastāda tiesību noteiktās materiālās un garīgās intereses. Interēšu jēdziens tiesībām nav piemērojams. Interese ir cilvēka spraustais mērķis, tiesības turpretim noteic viņa brīvības apjomu, t.i. mērķa sasniegšanas iespējamību, ievērojot pārējo brīvību. "Ar tiesībām tiek novilkta robežs, kurās interese ienes dzīvu saturu". (Filosofija prava, 257.lp.).

Apzīmējums "civīlsabiedrība" norāda uz attiecību juridisko pusi, kamēr ar vārdu "sabiedrība" apzīmē šo attiecību dzīves pusi.

Čičerins uzsver, ka valsts un sabiedrības kā divu cilvēciskas darbības atsevišķu lauku nošķiršana ir elementāra prasība. Bet nedrīkst sabiedrību saprast kā vienīgi ekonomisku attiecību lauku. "... Cilvēks ir reizē fiziska un garīga būtne; ļaužu savstarpējā apmaiņa reprezentē kā materiālus labumus, tā domas un jūtas". (Kurs gosudarstvennoi nauki, II.d. 3.lp.).

Civīlsabiedrības jēdziena nodibināšana ir filozofa

Hēgeļa nopelns. Ar to tika apzīmēta vesela speciāla rakstura parādību virkne, kuru regulē sevišķas tiesību normas.

Civīlsabiedrība ir ģimenes un valsts difference... Ja valsti iedomājas, kā dažādu personību vienību, kā vienību, kas ir tikai kopība, ar to domāta ir tikai civīlsabiedrība. (Grundlinien der Philosophie des Rechts, § 182).

Jēdzienu par sabiedrību kā patstāvīgu attiecību sistēmu, pilnīgi atšķirīgu no valsts, var uzskatīt zinātnē par droši nodibinātu. Tamdēļ Čičerins saka, ka sabiedrību nevar atzīt tikai par valsts daļu, bet gan par patstāvīgu parādību apjomu. Uz visnoteiktāko viņš noraida to zinātnieku uzskatus, kuri sabiedrību pielīdzina organismam. Viņš aizrāda, ka organiskai šūniņai nav patstāvīgas nozīmes, turpretim cilvēks ir patstāvīgs dzīves un darbības centrs.

Civīlsabiedrība, atrazdamies valstī un ārēji tai pakļaudamies, sastāv ar pēdējo patstāvīgā un dzīvā iedarbībā. Bet valsts neuzsūc sevī sabiedrību, gluži tāpat, kā pēdējā neuzsūc sevī ģimeni, kaut gan tā atrodas viņā un ir tai pakļauta. Civīlsabiedrības patstāvības atzišanai ir sevišķi liela nozīme personībai, viņas brīvībai un tiesībām. Ar šīs patstāvības atzišanu personība tiek pasargāta no uzsūkšanas no veselā puses. Ar to reizē tiek izšķirts strīds starp individuālistu un centrālistu sabiedriskā dzīvē. Uz individuālistu

pamatojas civīlsabiedrība, bet centrālisms ir valsts piederums.

Civīlsabiedrības sastāvā ietilpstošās intereses ir divējādas: materiālas un garīgas. Pirmā sastāda to attiecību lielāko daļu, kuŗas noteic tiesības. Otrās pēc savas dabas realizējas galvenām kārtām brīvā domu un jūtu apmaiņas ceļā.

Kaut arī civīlsabiedrība nav valsts daļa, taču valsts ir un paliek augstākais tiesību pāraugs. Ar to tiek pasargāta civīlsabiedrības patstāvība, kas ir pirmais un nepieciešamais cilvēciskās brīvības lauks. Tomēr šī patstāvība nav nenosacīta. Valsts un civīlsabiedrība nesastāda divus ar krasu izteiktu robežu nošķirtus laukus. Katra no viņām reprezentē vienas un tās pašas savienības divi puses. Valsts kā vesels organisms, kas pakļauj sev daļas, reprezentē vienību, bet civīlsabiedrība, kā brīvu personu privāto attiecību kopība, - daudzumu. Abi šie elementi nepieciešami, bet neviens nedrīkst atvietot otru. Abas savienības pastāv kopīgi un tamdēļ neizbēgami saskaras daudzos punktos un nonāk sadursmē. Valsts neaprobežojas tikai ar tiesību apsardzību un tiesību sadursmju izšķiršanu. Bet kā pilnīga tautas apvienība, valsts ir visas viņas interešu kopība.

"Vispārējās intereses un mērķi", saka Čičerins, "atrodas sakarībā ar privātiem". (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d. 87.lp.).

To pašu izteic Hēgelis: "Savu mērķi veicinādams, es veicinu vispārējo, un tas atkal savukārt veicina manu mērķi". (Grundlinien der Philosophie des Rechts § 184).

Bet valsts un civiļsabiedrības attiecību nevar noteikt tikai ar mērķu sakarību. Sabiedrība kā visu privātu attiecību kopība ne tikai kā izveido savu patstāvīgu lauku, bet arī pati iedarbojas uz valsti. Fiziskā persona, kas ir viņas pamats, sastāda reālā pasaulē apziņas un darbības avotu un tamdēļ valsts visus spēkus smel no sabiedrības. Valsts organi var būt tikai fiziskas personas, bet tās ņem no sabiedrības. Savukārt "kur sabiedriskie spēki izrādās nepietiekoši vai darbojas vienpusīgi, tiem jāpapildinās ar neatkarīgo no viņiem valsts darbību". (Kurs gosudarstvennoi nauki, II.d. 36.lp.).

Galū galā civiļsabiedrības attiecības pret valsti noteic likums, kas pakļauj personību sabiedrībai un privātos mērķus sabiedriskiem. Pamatojoties uz šo likumu, privātu un sabiedrisko mērķu sadursmes gadījumā pirmajiem jāpiekāpjas otro priekšā. No tā izceļas privāto tiesību aprobežošana valsts labuma vārdā.

Tā kā valsts mērķi, vajadzības un intereses ir dažādas un mainīgas, tad viņu sadursmes ar privāttiesībām ir dažādas un mainīgas. Noteiktu robežu te nevar nospraust. Tikai valsts

noteic, kas viņai vajadzīgs, cilvēkiem jāpadodas bez iebildumiem augstākam spriedumam. Taču likums paredz garantijas, lai pasargātu viņus no patvarībām (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d. 87.un 88.lp.).

Savā vēsturiskā gaitā, civīlsabiedrība, no seniem laikiem, - kad valsts intereses uzsūca privātās intereses, - uz vidus laikiem, kad viņa kļuva ne tikai patstāvīga, bet augstākā savienība, - reprezentē vēsturisku pakāpenisku izdalīšanās procesu. Civīlsabiedrības kā augstākās savienības jēdziens runā pretīm valsts jēdzienam, un tamdēļ viņa no jauna tika pakļauta valstij, atstājot zināmu patstāvību. "Šī patstāvība ir vispasaules cilvēces vēstures attīstības auglis. Vispārēja pilsoniska brīvība, t.i. personas brīvība, īpašuma un līguma brīvība sastāda jaunās pasaules pamatu, atšķirībā no seniem un vidus laikiem". (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d.89.lp).

No tāda stāvokļa, ka tikai stiprie bija brīvi, kas nezināja par sevi citas varas kā tikai to, kuŗu viņi atzina, ka arī savstarpējās cīņas noveda pie vajadzības pēc valsts, kas savaldītu privātās tieksmes. Tikai viņā vājie varēja atrast patvērumu. "Viņa bija aicināta piepildīt tiesību ideju, t.i. vienlīdzību likuma priekšā. Šīs idejas priekšā vajadzēja krist visiem kārtu šķēršļiem". (Filosofija prava, 288.lp.).

Kaut gan še tiek pasargāta interešu un reizē ar to sa-

biedriskā stāvokļu dažādību, likums visiem paliek viens. Ar viņu noteic attiecības cilvēku starpā, kā arī privāto savienību tiesības. Tas sastāda tiesību ideālu.

"Vispārpilsoniskās iekārtas nodibināšana iespējama vienīgi ar to, ka virs civīlsabiedrības, kā pastāvīgas savienības, kas reprezentē privāto attiecību kopību, paceļas valsts kā veselā pārstāvis, kuram tiek uzticēta kopējā likuma apsardzība". (Filosofija prava, 288.lp.).

Civīlsabiedrība pamatota uz personu brīvu gribu. Civīlsabiedrība aptver personu savstarpējās privātās attiecības. Viņā ieiet arī tās privātās savienības, kuŗas izveidojas ar personu brīvu gribu. Atsevišķas personas, atrazdamies savstarpējās privātattiecībās un iestādamās privātsavienībās, var dzīvot kopā ne citādi kā tikai zem kopējam tiesību normām, kas noteic un apsarga viņu kopējo brīvību. Tas nedrīkst atkarāties no privātas personas gribas. Viņas nodibinājas taisni tikumiskas nepieciešamības dēļ, pakļauj privāto gribu vispārējam likumam. Tikai ar to brīvība kļūst par tiesību.

Vara, kas neatkarīga no privātas gribas, ir valstij. Ja nav augstākas gribas, kas valda pār ļaudīm, tad tiesības pakļaujas privātattiecībām. Absolūti saistošas tiesību normas jānodibina valstij.

c) B a z n ĩ c a.

Reliģija vienmēr sastādījusi un sastāda cilvēciskas sabiedrības piederumu. Jēdziens par absolūto ir raksturīgs cilvēka saprātam. Relatīvais nav domājams bez absolūtā. Bet šis jēdziens neaprobežojas tikai ar prātu vien; viņš aptver arī jūtas un cilvēka gribu. Ja pastāv absolūtais, tad tas nevar tikt saprasts citādi, kā saprātīgas būtnes veidā, jo pats cilvēciskais saprāts ir kaut kas relatīvs, kas nojauš absolūtā saprāta esamību, un tamdēļ arī ar to apbalvoto būt- ni, jo augstākais saprāts nav iedomājams bez pašapzināšanās. (Filosofija prava, 288.un 289.lp.).

Ja nu ir šāda absolūta saprātīga būtne, tad viss rela- tīvais atrodas atkarībā no viņas un tamdēļ arī sakarībā ar viņu. Rezultātā aprobežotā saprātīgā būtne, kuŗa nes sevī absolūtā apziņu, dabīgi cenšas savienoties ar to; viņa zie- do tai ne tikai savas domas, bet arī jūtas un gribu.

No tā izceļas neiznīcināma vajadzība pēc reliģijas, kas raksturīga cilvēkam no pirmiem viņa pastāvēšanas laikiem, un kas uzglabājusies pat uz visaugstākām cilvēces attīstī- bas pakāpēm.

Šī dzīvā cenšanās pēc Absolūtā jeb Dievības vienmēr ir savienojusi ļaudis kopējā kalpošanā, jo Dievības jēdziens

nav tikai atsevišķas domāšanas auglis, bet tas izplatās masās. No tā izceļas kopēji ticējumi, kuŗi, savienojot ļaudis ar augstāko garīgo saiti, noved pie kopīgas kalpošanas. "Tādā kārtā izveidojas reliģiozās apvienības, kas sastāda cilvēces neatņemamu piederumu no tā laika, kamēr viņa pastāv, vai mazākais no tā laika, kad viņā pamodās augstākā apziņa". (Filosofija prava, 289.lp.).

Šīs reliģiozās savienības nav vienveidīgas pirmkārt tamdēļ, ka jēdziens par Dievību sadalās saskaņā ar ļaužu izpratni, otrkārt tamdēļ, ka šis jēdziens attīstās vēsturiskā procesā.

Sākumā cilvēka prāts, meklējot to, kuŗa apziņu viņš neapzinīgi nesa sevī, iedziļinājās pasaules objektīvās parādībās. Tā sekas ir kalpošana pašām parādībām un vēlāk tiem neredzamajiem spēkiem, kas slēpās šais parādībās. Tikai pakāpeniski cilvēks pārgāja no pirmatnējās reliģijas, kas iedziļinājās objektīvās pasaules aplūkošanā, uz filozofiskām reliģijām, kuŗu priekšmets paliek kalpošana absolūtam.

Tomēr arī šis jēdziens ir padots attīstībai, jo absolūto var saprast dažādi: vai nu kā vienīgo, mūžīgo Spēku, kas sastāda visa būtiskā esošā avotu, vai kā augstāko visu nolīdzinošo aprātu vai beidzot kā pasaulē raksturīgo radošo aru.

Katrs no šiem redzes viedokļiem, parādoties cilvēcē, izveido reliģisku apvienību, atbilstošu tajā ietilpstošo ļaužu garīgām īpašībām un sapratnes pakāpei. Pirmatnēji šīs apvienības neizdalās no sabiedriskās iekārtas kopības. Šai pakāpē reliģija aptver cilvēka dzīvi visā pilnībā; viņa notieic kā jēdzienus, tā tikumus un sabiedriskās attiecības.

Pirmā reliģiskā apvienība, kas izdalījās no civīlām attiecībām kā atsevišķa savienība, bija kristīgā baznīca. Senie ticējumi bija Dieva pazišana dabā; kristietība Dievu atklāja tikumiskā pasaulē. Vienāgai ticībai pievienojās tikumiskais likums.

Lai sasniegtu mērķi - mūžīgo laimību Dieva valstībā, kristietība novērsās no visa pasaulīgā un izveidoja sevišķu savienību, kurai zemes dzīve noderēja tikai kā sagatavošanās. Šī patstāvība vidus laikos sasniedza pat valdonību, jo pāri sabrukušajām valstīm pacēlās divas viena otrai pretējas savienības: civīlsabiedrība un baznīca, pie kam pēdējās uzdevums bija sagatavot ļaudis nākošai dzīvei un nodibināt taisnību zemes virsū. Baznīcas valdonība civīlā laukā, sakarā ar pēdējo uzdevumu, varēja noturēties tikai ar sirdsapziņas piespiešanu, bet tas ir tikumiskā likuma pārkāpums. Šāda pret-runīga sistēma varēja nodibināties vienīgi tamdēļ, ka sairusās valsts saites vajadzēja ar kaut ko atvietot, un baznīca

bija vienīgā savienība, kas pacēlās pāri anarchistisko spēku centieniem. Kad atdzima jaunā valsts, baznīcas valdonība izbeidzās, bet viņa palika patstāvīga savienība, augstākā reliģiski-tikumiskā sfērā.

"Tas atbilst baznīcas idejai kā tikumiski-reliģiskai savienībai, kas balstās nevis uz ārējo piespiedu spēku, bet iekšējām, brīvām attiecībām pret Dievu". (Filosofija prava, 292.lp.). Nevar cilvēkam pavēlēt ticēt tā un ne citādi. Tā ir ārēja iespaidošana, pret kuru saceļas sirdsapziņa.

Kristīgās baznīcas ideāls ir savienība, kas aptvertu visu cilvēci, saistītu ticībā un mīlestībā. Šāda vispasaules apvienība nodrošina gan pret laicīgām varām, bet no redzes aploka tiek izlaista cilvēcisko īpašību un prasību dažādība. Piemērojot visiem vienu negrozāmu likumu, brīvībai vairs neatliek vietas. Bet tikai brīvā censiņā uz Dievu pati reliģija dabū savu īsto nozīmi, nevis kā ārēja forma, bet kā iekšēja garīga atsevišķā vienošanās ar absolūto.

"Ir derīgi, lai pastāvētu baznīcu dažādība, kurās katrs varētu atrast apmierinājumu savām garīgām prasībām. Persona brīvi iestājas tajā vai citā savienībā, skatoties kur viņu velk viņa iekšējās jūtas". (Filosofija prava, 296.lp.).

Arī baznīcā saskatāmi katras savienības elementi: vara, likums, brīvība un mērķis. Likuma un brīvības attiecības

izteicas garīdzniecības un laju pretīmnostādījumā. Kur ir tikumiskais likums, tur ir elements, kas valda pār gribu un tamdēļ ir vara un padotība. Beidzot savienības mērķis ir mīlestības saskaņa, kas saista visus locekļus un dod katram elementam viņam pienācīgo vietu kopējā uzbūvē.

Tomēr galvenais elements, kas padara baznīcu par praktisku savienību, ir tikumiskais likums. Pēdējais kā sastāvdaļa ieiet arī valstī, bet atšķirība abu savienību starpā ir tā, ka valstī tikumiskam likumam pievienojas juridiskā puse. Cilvēka piederība valstij pamatota uz juridiskām attiecībām, locekļa attiecībām pret veselu. Baznīcas locekļu piederība reliģiskai savienībai pamatota vienīgi uz ticību un mīlestību, t.i. uz brīvām sirdsapziņas attiecībām pret tikumiski-reliģiozo mācību. "Valsts ir piespiedu savienība, baznīca - brīva savienība". (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d. 90.lp.). Tamdēļ arī baznīcas varas lietātie līdzekļi ir tikumiski.

Šī filozofiskā atšķirība pamatota uz to, ka valsts aptver visu cilvēku, kā fizisko, tā tikumisko viņa attiecībās pret veselo savienību. Baznīca turpretīm pieskaņas tikai tikumiskam iekšējam cilvēkam, kas pēc būtības nav piespiedzams. Baznīca griežas pie reliģiskām jūtām un tamdēļ viņa turas uz personīgas, subjektīvās pārliecības. Padotība baznīcai atkarājas tikai no sirdsapziņas.

Baznīca pastāv valstī kā ārēja savienība. Tamdēļ viņa dabū zināmu juridisku iekārtu, resp. izveido savienību un reizē ar to, nostādamies blakus citām, nonāk ar valsti juridiskās attiecībās.

Valsts un baznīca, kā savienības, kas būvētas uz dažādiem pamatiem, ir viena no otras neatkarīga. Ja baznīca pakļauj sev valsti, tad izceļas t.s. teokratijas, kurās reliģiskā mācība ir pilsoņiem ne tikai tikumiski saistoša, bet arī uzspiesta. Ar to tiek iznīcināta valsts patstāvība. Valstij, kas ietver sevī dažādu ticību ļaudis, piederības noteikšanai pie viņas jāmeklē citi pamati, ne reliģiskā mācība. Ticība ir personīgās sirdsapziņas lieta. Piederība valstij nedrīkst pamatoties uz subjektīvām jūtām. Tāpat baznīcai jābūt neatkarīgai no valsts. Pretējā gadījumā ticīgo sirdsapziņa būs padota ārējai piespiedu varai, valsts mērķu vārdā. Tas iznīcina cilvēka tikumisko dabu.

"Jaunos laikos baznīca, palikdama neatkarīga kā tikumiski-reliģioza savienība, kā juridiska persona ieiet valsts sastāvā un līdzīgi citām juridiskām un fiziskām personām padodas valsts varai" (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d. 92.lp.).

Valsts nevar iejaukties baznīcas iekšējā iekārtā, jo normas, kas regulē attiecības starp locekļiem un baznīcu, nodibina reliģiozā mācība, bet ne valsts vara, gluži pretēji

kā tas ir civīlsabiedrībā. Valsts noteic tikai baznīcas kā juridiskas personas tiesības un var kontrolēt viņas juridisko darbību.

Valsts izcelšanās.

Pastāv ļoti daudzas valsts izcelšanās teōrijas.

Viena no tām uzskata valsti kā paplašinātu ģimeni. Šīs teōrijas piekritēji saka, ka valsts vara esot patriarchālās varas mantiniece, dabūdamā savas tiesības no dabīgās kārtības, kas nodibināta no dabas vai Dieva.

Čičerins saka, ka šis uzskats ir nepareizs, jo valsts ir pavisam cita veida savienība. Tas skaidri redzams no tā, ka ģimenes vara ir privāta vara, kurai cilvēks nav spiests nenosacīti paklausīt. Pirmatnējos laikos asins savienība atvietoja visas pārējās, un tamdēļ patriarchālā vara atvietoja valsts varu. Bet cilvēks, atteikdamies no pirmatnējā fizioloģiskā pamata, iestājās jaunās savienībās, no kurām augstākā ir valsts.

Citas teōrijas pamato valsti uz privāttiesībām. Pēc šī uzskata, pamatojoties uz dabisko likumu, vājais tiekot pakļauts stiprākam vai atdod sevi viņa gādībai. Ap vareno personu jeb korporāciju izveidojoties savienība. Vara esot val-

dītāja īpašums, ar kuŗu viņš rīkojas pēc sava ieskata.

Čičerins saka, ka šī teōrija pamatota uz valsts sajaukuma ar civīlsabiedrību. Stiprā attiecības pret vājo ir privātattiecība. Privāto attiecību kopums sastāda civīlsabiedrību. Tā momenta, kas sastāda valsts būtību, te iztrūkst. Lai tam līdzīga savienība kļūtu par valsti, nepieciešami, lai tai pievienotos atbilstoša juridiska iekārta. Pirmais prasījums šādā iekārtā ir, lai vara būtu pienākums, bet ne īpašums.

Visizplatītākais uzskats, un kuŗu aizstāv Grocius, Hobbes, Rusò, Kants u.c. ir tas, kuŗš pamato valsti uz līguma.

Čičerins saka, ka nav šaubu par to, ka cilvēki, kas nav saistīti ne ar kādām iestādēm, var apmesties jaunā vietā un ar kopīgu vienošanos nodibināt politisku vienību, nodibināt valsts iekārtu. Jautājuma būtība grozās ap to, vai tādu aktu var uzskatīt par līgumu.

Līguma noslēgšana atkarājas no personu brīvas gribas. Turpretim te pastāv pienākums iestāties savienībā. Ļaudis nevar dzīvot kopā beztiesiskā stāvoklī; tas runā pretim cilvēka tikumiskai dabai. Dabīgais likums saista viņu ievērot mūžīgos taisnības likumus, ievērot svešas tiesības, un tamdēļ padoties sabiedriskai varai, kas apsarga juridisku kārtību. Nepiekrītošie var tikt piespiesti padoties nodibinātai

varai vai izveidot atsevišķu savienību. Šī piespiešana notiek dabiskā likuma vārdā, kuŗu viņa atteicas izpildīt.

Tālāk līguma noslēgšanai nepieciešama visu to līdzdalība un piekrišana, uz kuŗiem līgums attiecas. Bez vienprātības līgums nevar notikt. Turpretīm te līgumā piedalās tikai tie, kuŗi pēc savas dabas spējīgi būt valsts pārstāvji un viņu lēmums saistošs pārējiem.

Līguma saturu tāpat noteic ar personu brīvu gribu. Turpretīm te līguma būtisko saturu noteic politiskās savienības ideja.

Līgums, izejot no personu brīvas gribas, atstāj personas brīvas un patstāvīgas. Viņas ir saistītas tikai savstarpējām tiesībām un pienākumiem. Politiskā savienība prasa beziebilduma padošanos veselam. Pilnīga brīvības atsavināšana sastāda t. s. sabiedriskā līguma vienīgo saturu. Rusò nopelns ir tas, ka viņš to sapratis. Tikai viņš gribēja savienot beziebilduma padošanos valstij ar pirmatnējo personas brīvību, bet tas nav iespējams. No tā ceļas visas pretrunas.

Līgums, kas skar personīgās attiecības, saistošs tikai personām, kas to slēgušas, bet neattiecas uz pēcnākākiem. Tamdēļ šīs teōrijas piekritēji loģiski secināja, ka līgumu jāatjauno ar katru jaunu paaudzi. Tas runā pretim valsts savienības būtībai, kas reprezentē tautas vienību ne tikai

zināmā brīdī, bet arī turpmākam laikam. Tamdēļ aktu, kas izveido valsti, slēdz uz mūžīgiem laikiem, un tas ir saistošs nākošām paaudzēm.

No visa tā skaidrs, ja šai aktā pirmatnējā vienošanās, tāpat kā līgumā, izriet no brīvas personas gribas, tad ar viņu nodibinātās attiecības nav līgumiskas. Te ir gribas vienība, kas pakļauj atsevišķas personas veselam. Tamdēļ pats akts pēc sava satura nav atsevišķu personu savstarpējs līgums, bet apvienotu gribu nolikums, kuŗas izveidojot vienotu valsts idejas noteiktu patstāvīgu veselu, sastāda tautu, apbalvotu ar augstāko varu.

Tālāk var minēt t.s. teokratiskās teōrijas, pēc kuŗu uzskata valsts esot dievības nodibinājums.

Čičerins saka, ka cilvēkam, kuŗš vadās vairāk no jūtām, ne domas, vajaga, lai likums nāktu it kā no augšas. Valsts kā augstāka kārtība, valdoša pār personām, viņam būs nesaprotama, ja viņu neiedomāsies kā dievības nodibinājumu. Šī teōrija der tikai ticīgiem. Tā var izskaidrot tās valsts izcelšanos, kuŗā viņi dzīvo. Bet to valšķu izcelšanos, kuŗas nemaz nav dibinātas uz reliģiskām mācībām, viņas izskaidrot nevar.

"Katra no šīm mācībām satur daļu patiesības un var noderēt kā pamats pareizas teōrijas izvešanai. Ieškatoties vēsturē, redzam, ka pirmatnēji valsts izveidojās vai nu no ci-

tām savienībām, vai ar brīvu cilvēciskās gribas aktu... Lai valsts izveidotos no citām savienībām, vajaga, lai likumīgā patriarchālā, civīlā vai reliģiskā vara pārvērstos par valsts varu. Tas notiek ar politiskās apziņas attīstību, ar valsts idejas izcelšanos, pamatojoties uz kuŗu pastāvošā likumīgā vara nodibina organizāciju, atbilstošu idejai, kas ar to pašu kļūst par valsti". (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d.98.lp.) Valsts ideja izceļas pakāpeniskā sabiedriskas dzīves un viņas vajadzību attīstības ceļā.

Pēc Čičerina uzskata ir arī otrs valsts izcelšanās veids, kuŗu var apzīmēt par brīvu.

Viņa saturs ir tas, ka neiekārtotā sabiedrībā ar tautas gribas aktu rodas valsts vara, kas notiek tad, kad ļaudis atteikušies no iepriekšējām saitēm, nekam nepadoti izveido no sevis valsti.

Arī šai gadījumā elementi nav pilnīgi pirmatnēji. Ja ļaudīm nav pat pareizas organizācijas, taču viņi nes sevī bijušo attiecību apziņu, kaut arī sarāvuši juridiskās saites ar savu pagātņi. No šīs politiskās apziņas tad arī izriet griba sastādīt vienotu veselu. Šī kopējā griba sastāda tiesību avotu. Ja nav pozitīva likuma, kas noteiktu varas uzbūvi, tad atliek vadīties no dabiskā likuma. Tamdēļ līdzdalībā pie lēmuma jāpieaicina dabiski spējīgos uz politisko darbību.

Vairākumam jābūt izšķirošai balsij, kas saistoša visiem, jo citādi neizveidojas vienota griba. Tādā kārtā sastādītā sapulce jau ir valsts vara, kurai tiesības pavēlēt un nodibināt likumus, saistošus pēcnākamiem.

Tādā kārtā brīvā valsts izveidošanās notiek ar tautas gribas aktu, kurā trūkstot pozitīvam likumam balstās uz dabiskā likuma. Te valsts apziņa izceļas atsevišķā personā, kurā savienodamies izveido augstāko varu un nodibina likumu.

Bet šis valsts izcelšanās paņēmieni, pēc paša Čičerina uzskata, ir izņēmums, jo saraut visas saites ar pagājušo un nodibināt pilnīgi jaunu kārtību var tikai ļaudis, kas atrodas izņēmuma stāvoklī.

Jēdziens par valsti un valsts ideja.

Apskatot valsti kā augstāko savienību, īsumā jāapstājas pie citu zinātnieku domām par šo savienību.

Aristotels saka, ka ļaužu savienības ~~xxx~~ tiekot noslēgtas zināmam labumam. Augstākā no visām savienībām esot tā, kas tiekot noslēgta augstākam labumam, kas aptver visus pārejos. Tā esot politiska savienība, kuras mērķis ir patstāvīga un pilnīga dzīve. Šī savienība tad arī ir valsts

un viņš definē to kā dzimtu un ciemu savienību pilnīgai un patstāvīgai dzīvei.

Tādā kārtā valsti viņš noteic ar mērķi - pilnīgu patstāvīgu dzīvi - ar ko viņa atšķiras no citām savienībām, kas spraudušas sev tos vai citus privātus mērķus.

Cicerons valsts jēdzienā ievēd no vienas puses pilsoņu brīvību, no otras puses juridisko likumu kā sabiedrību saistošo elementu. Valsts pēc viņa uzskata ir tautas iekārtojums, bet tauta nav vis jebkuŗa ļaužu sapulce, kas savienota kaut kādā veidā, bet gan tāda, kas saistīta ar tiesību saskānu un labuma kopību.

Hugo Grocius uzskata valsti kā pilnīgu, brīvu ļaužu savienību, tiesību apsardzībai un kopējam labumam.

Valsts varas kā augstākās varas jēdzienu ienes Hobbes. Pēc viņa domām valsts ir vienota persona, kuŗas griba, pateicoties daudzu ļaužu līgumam, skaitās par visu gribu, tā kā viņa var izlietāt katra spēkus un spējas kopējam mieram un aizsardzībai.

Hēgelis valstī redz tikumiskās idejas reālizāciju.

"Valsts ir tikumiskās idejas īstenība, - tikumiskais gars, kā atklājies, sev skaidra substanciāla griba, kas sevi domā un apzinās un to, ko zina, un ciktālu zina, arī izpilda". (Gründlinien der Philosophie des Rechts, § 257.).

Valsts, pēc Hēgeļa uzskata, apņem atsevišķās savienības, nodibina starp viņām saites un noved tās pie augstāka beznosacījuma mērķa.

"Attiecībā pret privāttiesību un privātlabklājības sfērām, ģimenei un civīlsabiedrībai valsts ir, no vienas puses, ārēja nepieciešamība, viņu dabas un likumi, tāpat kā intereses, ir padotas viņas augstākai varai un no tās atkarīgas; no otras puses viņa ir tām pastāvīgs mērķis un viņas stiprums pastāv vispārējā gala mērķa un individu īpatnējo interešu vienībā." (Grundlinien der Philosophie des Rechts, § 261.).

Tādā kārtā Hēgelis valstī saskata atsevišķā un vispārējā pilnīgu saskaņu. Valsts ir tikumiska vienība, kurā vispārējam un subjektīvam jāattīstās līdz pilnībai.

Čičerins kopdzīves pretējos elementus - tiesības un tikumību, kas iepriekšējās savienībās, civīlsabiedrībā un baznīcā, izteicās vienpusīgā veidā, valstī noved pie augstākas vienības. Savstarpēji noteicot viens otru juridiskos nodibinājumos, reālizējas kopējie mērķi, kas valda pār privātiem, kas reizē ar to piedod viņiem tikumisku nozīmi. Tādā kārtā visi cilvēciskās kopdzīves elementi tiek savienoti šeit kopā savienībā, kas valda pār pārējām.

Pēc Čičerina domām valsts ir augstākā savienība zemes virsū, un tamdēļ viņai ir augstākā vara. Katrā saprātīgi

būvētā cilvēku sabiedrībā šāda vara nepieciešama, jo bez viņas nav iespējama dažādo sabiedrības elementu saskaņošana. Nepieciešami, lai kāds izšķirtu starp tiem radušās sadursmes. Bet viņa nevar piederēt ne civīlai sabiedrībai, kurā ir sīku spēku sakopojums, ne baznīcai, kurai nav piespiedu varas. Viņa var piederēt tikai valstij, kurā sevī sakopo abus elementus - juridisko un tikumisko.

Tas viss acīmredzami ir metafizisks spriedums. Saistošie elementi valstī ir tīri metafiziski, un tā reālā vara, kas savus lēmumus izved īstenībā, darbojas šo metafizisko sākumu vārdā, kas sastāda arī viņas pamatu. Viņa ir ideālā veselā pārstāve. Tamdēļ tie, kuri atraida metafiziku valstī, nevar to noliegt pilnīgi, jo tas ir pasaulīgs fakts, zem kura ļaudis dzīvojuši un dzīvo no tiem laikiem, kamēr pastāv vēsture. Ir arī nepietiekoši atsaukties uz praktisku nepieciešamību. Taisni praktika noved pie metafizisko sākumu atzīšanas, bez kuras cilvēks kā garīga būtne nevar iztikt.

No tā, ka valsts ir augstākā cilvēciskā savienība, nav jānāk pie slēdziena, ka viņa atstāj novārtā pārējās. Viņas uzdevums ir valdīt pār tām, bet ne atvietot tās. Katra no iepriekš minētām savienībām atbilst patiesām, pastāvīgām un neatņemamām cilvēka vajadzībām.

"Valsts ir tautas savienība, kas ar likumu saistīta ju-

ridiski veselā un kuŗu kopējam labumam pārvalda augstākā vara" (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d. 3.lp.). Tāda ir Čičerina valsts definīcija.

Vara, likums, brīvība un kopējais mērķis ietilpst arī citu savienību - ģimenes, baznīcas un civīlsabiedrības sastāvā. Būtiskā pazīme, kas atšķir valsti no visām pārējām savienībām, ir tā, ka visas viņas juridiski pakļaujas valstij, turpretim valsts valda pār visām. Valstij augstākā vara pieder pēc viņas pašas būtības; tā ir pazīme, kas atšķir viņu no pārējām savienībām. Augstākās varas jēdziens ietver sevī visu tiesību pilnību, kas nav piemērojams nevienai citai savienībai un ir speciāli īpatnējs valstij.

"Valsts un viņā ietilpstošo savienību robežas noteic ar to darbības sfēru, kas pēc idejas piekrīt valstij. Vispirms kā savienība viņa ir aicināta nodibināt un apsargāt tiesību normas". (Filosofija prava, 304.lp.).

Tiesību būtiskā pazīme pastāv vispārēju saistošu, visiem vienādu normu nodibināšanā. Šāds uzdevums var būt tikai valsts uzdevums, kuŗa ir augstākās varas nesēja.

Tomēr valsts uzdevums neaprobežojas tikai ar tiesību apsardzību. Ar to viņa tiktu pakļauta civīlsabiedrībai. "Kā savienība, kas reprezentē ar sevi savienību, kā vienotu veselu, viņa ir aicināta realizēt visus tos mērķus, kuŗi sa-

stāda šī veselā kopējo interesi". (Filosofija prava, 304.lp.).

Bez tam viņai jāapmierina visas sabiedrības materiālās un garīgās intereses, ciktālu tās attiecas uz visu veselo un prasa kopīgu organizāciju.

"Cieši jāpastāv uz to, ka visas privātās darbības pamats ir brīvība. Valstij šeit pieder tikai priekš visiem kopēju tiesību apsardzība". (Filosofija prava, 306.lp.). Valsts iejaukšanās privāto darbību laukā var būt tikai lielāka vai mazāka, skatoties pēc pilsoņu lielākas vai mazākas pašdarbības. Tomēr pamatnoteikums paliek, ka valsts uzņemas uz sevi tikai tās iestādes, kurām ir vispārējs raksturs. Tam jābūt vadošam noteikumam valsts darbībā, kaut arī vietējo un laika apstākļu dēļ nāktos novirzīties uz vienu vai otru pusi. "Valsts iejaukšanās privāto interešu laukā sastāda izņēmumu, bet ne likumu". (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d.6.lp.).

Valsts kā augstākā savienība nav piespiežama, bet turpretim viņa var piespiest visus, kas ieiet viņas darbības apjomā. Tamdēļ rodas jautājums, kur ir garantija, ka valsts nepārkāps likumīgās robežas un neiejauksies privāto attiecību laukā.

Atbilde acīmredzami slēpjas pašā valsts savienības uzņēmē. Valstī varas attiecības un padotību nokārto ar likumu, kurš noteic ar varu apbalvoto ^{darbības} apjomu un kompetenci un

tāpat pilsoņu pienākumus. Likums ir valsts savienības saistošais elements. No tā ceļas viņa augstā ne tikai juridiskā, bet arī tikumiskā nozīme. Ar likumu no vienas puses nodibinās tiesiska vispārējās intereses valdonība pār privāto, bet no otras puses ar viņu tiek apsargāta personas brīvība, kas sastāda kā tiesību, tā tikumiskā likuma nepieciešamu prasību. Likumā tādā kārtā izteicas valsts savienības tikumiskā puse.

"Valsts par tik nes sevī tikumisku sākumu apziņu, par cik viņu pārvalda likums un par tik novirzas no tikumiskiem prasījumiem, par cik viņā atklājas patvaļa". (Filosofija prava, 307.lp.).

Valsts augstākais mērķis ir vispārējais labums. Čičerins izskaidro, ka savienības labums pastāv visu viņas elementu pilnībā un saskaņotā attīstībā. Šie elementi ir, kā katrā savienībā, likums, brīvība, mērķis un vara. Šo elementu harmoniska saskaņa sastāda valsts ideju. "Tamdēļ var teikt, ka valsts mērķis pastāv viņas idejas attīstībā". (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d. 6.lp.).

Šis mērķis ietver sevī kā juridisko, tā tikumisko elementu, jo privāto mērķu pakļaušana vispārējiem ir tikumiska prasība. Tikumisko likumu valsts reālizē tikai par tik, par cik tas skar valsts kā veselās vienības intereses, jo tikumības reālizēšana piespiedu kārtā ir pretrunā ar viņas dabu.

Valsts mērķis nekad nesakrīt ar citu savienību mērķiem, starpība tā, ka valsts mērķis ir vispārējs, kamēr citu savienību mērķi - privāti.

Čičerins saka, ka tiesību filozofijas uzdevums ir rast atbildi jautājumam, kāda veida augstākās varas iekārta atbilst valsts idejai. Viņš nāk pie slēdziena, ka valsts ideja nav nekas pastāvīgs un negrozāms, jo savā attīstībā tā ir padota vietas un laika prasībām.

"Pilnīga idejas rēalizācija dzīvē nepastāv jebkuras vienas formas kā ideāla izslēdzoša attīstībā, bet visu no viņas izrietošo formu rēalizācijā, kuŗas atrod savu piemērošanu, skatoties pēc vietas un laika prasībām, kas izsauc viena vai otra elementa pārsvaru". (Filosofija prava, 319.lp.).

Tamdēļ ikkatrā atzītā valsts veidā - monarķijā, aristokratijā, dēmo kratijā - pārsvarā ir zināms elements, kas atbilst zināmai sabiedriskās attīstības pakāpei un ar to rod savu attaisnojumu. Tā dēmo kratijā pārsvarā ir brīvība, aristokratijā likums, bet monarķijā - vara.

"Bet ideāla var būt tikai jaukta valdīšana, jo viņa satur sevī visu valsts elementu pilnību, un ideāls taisni pastāv visu elementu harmoniskā saskaitē". (Filosofija prava, 320.lp.).

Atsevišķo savienības elementu izteiksme valstī.

a) L i k u m s.

Likums ir valsts nepieciešamais elements. Likums sastāda politiskās vienības juridisku saiti un piešķir tai pastāvību un dod saistošu spēku attiecībā pret locekļiem.

"Likums ir valsts tikumiskais elements. Pakļaujot visus vispārējam noteikumam, vienādam priekš visiem, likums ar to pašu nodibina taisnības principu, kas ir augstākais valsts ideāls. Uz viņu balstās arī paklausības pienākums, kas pamatots nevis uz bailēm no ārējas varas, bet uz tikumisku saiti starp valdošo un padoto". (Kurs gosudarstvennoi nauki, III.d. 401.lp.).

Valsts likums ir juridisku normu kopums, kas noteic valsts iekārtu, varu, iestāžu darbību, kā arī pilsoņu tiesības.

Valsts likuma jeb publisko tiesību būtība ir tā, ka viņas izriet no jēdziena par valsti kā veselu vienību, valdošu pār daļām. Ar to viņas atšķiras kā no privātām tiesībām, kas izriet no jēdziena par personas brīvību un tiesībām, tā arī no tikumiskā likuma, kas izriet no jēdziena par cilvēka kā saprātīgas-tikumiskas būtnes pienākumiem. Valsts ideja savieno sevī abus šos principus. Viņa reprezentē tiesību un pie-

nākumu saskaiti.

Čičerins saka, ka valsts tiesībām un privāttiesībām kopējais ir tas, ka abas ir tiesības, t.i. brīvu gribu attiecības noteicamas ar vispārējo piespiedu normu. Tiesības ir brīvas gribas likumīgā izteiksme. "Brīvība, kas noteikta ar likumu, ir tiesība subjektīvā nozīmē; likums, kas noteic brīvību, ir tiesības objektīvā nozīmē". (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d. 17.lp.). Pirmās tiek dotas cilvēkam kā saprātīgai, brīvai būtnei.

Bet parādoties ārējā darbībā vienas personas brīvība sadurās ar otras brīvību. No tā izceļas savstarpēja aprobežošanās nepieciešamība. Tā sekas ir tās, ka tiesības tiek noteiktas kā savstarpēja brīvības aprobežošana. Šī aprobežošana tiek izdarīta ar vispārējas normas nodibināšanu, kuŗa ir tiesības objektīvā nozīme. Bet tā kā šī norobežošana notiek ārējo darbību laukā, tad viņu neizbēgami pavada piespiešana. Norobežošanai no patvarības vispārējas normas apsardzībai nepieciešama piespiešana. Tiesības ir piespiedu likums.

Šie pamatojumi ir kopēji publiskām un privātām tiesībām. Atšķirība starp viņām pastāv tajā apstākļī, ka ar privātām tiesībām noteic atsevišķu personu savstarpējās attiecības, bet ar publiskām - privāto gribu attiecības pret kopējo savienības gribu kā veselu.

Te izveidojas vienota un pastāvīga tikumiska savienība, kurās griba, kas tiek izteikta ar likumu nodibinātiem orgāniem, valda pār locekļu gribu. Tā tad tiesības šeit noteic valdošās gribas attiecība pret padoto gribu. Šī gribu padotība notiek vispārējā mērķa vārdā, bet par mērķi var būt locekļu labums, no kā varētu izcelties tikai privāta savienība. Tomēr valstij ir augstāka tikumiska nozīme. Valsts vienotība notiek tikumiskās idejas vārdā, kas dod augstākai gribai absolūtu raksturu. Tādā kārtā valstī pie juridiskā elementa vēl pievienojas tikumiskais.

Tālākās publisko un privāto tiesību atšķirības ir tās, ka privāttiesībās valda nolīdzinošā taisnība, kas pamatota uz personu kā brīvu - saprātīgu būtņu vienlīdzību, bet publiskās tiesībās valda sadalošā taisnība, kas pamatota uz personu kā savienības locekļu dažādo nozīmi un saskaņā ar to piešķir viņām dažādas nozīmes veselā. Privāttiesības noteic tikai brīvu gribu formālās attiecības, bet darbības saturs, mērķi, kurus uzstāda sev brīvas personas, tiek atstāti viņu gribai. Publiskās tiesības, turpretīm, noteic pašas valsts darbības saturu, viņas mērķus un darbības veidus. Privāto tiesību uzliktās saistības ir noliedzošas - nepārkāpt citas tiesības. Pozitīvas saistības katrs uzņemas pēc savas labas gribas. Valstij, turpretīm, pēc savienības būtības, pilsoņu pienākumiem

ir pozitīvs raksturs. Valstij tiesība prasīt no pilsoņiem visu, kas vajadzīgs veselā labumam, neprasot katra piekrišanu. Tālāk, privāttiesības ir iegūtas un atņemt tās var tiesas ceļā. Turpretīm, publiskās tiesības nekad nevar tikt iegūtas - viņas dod un atņem valsts vara vispārējā labuma vārdā. Savas privātās tiesības persona nav spiesta izlietāt, bet publiskās tiesības viņai ir jāizlietā, jo šīs tiesības tiek dotas vispārējam labumam. Privāttiesības persona izlietā sava privātā labuma sasniegšanai, bet publiskās tiesības viņai jāizlietā ne citādi kā vispārējam mērķim.

Čičerins saka, ka no visa sacītā esot skaidrs, ka privāttiesību formas nav piemērojamas publiskām tiesībām. Ģimenē ir vara, bet šī vara ir privāta. Turpretīm, valsts vara ir sabiedriska vara, pastāvīga, kas darbojas vispārējā mērķa vārdā. Tāpat valstij nav piemērojams jēdziens par īpašumu. Ne politiskās tiesības, ne vara, nevar kļūt personas īpašums. Vara tiek dota kā pienākums, bet ne kā īpašums. Tāpat publiskām tiesībām nevar piemērot līguma jēdzienu. Līgums ir darījums starp neatkarīgām atsevišķām gribām. Valstī locekļu gribas ir padotas savienības augstākai gribai, kuŗa izdod visiem saistošus likumus. Ja augstākā vara sadalās starp vairākām personām, kuŗu kopdarbība tiek prasīta likuma nodibināšanai, tad šo personu vienošanās nav līgums. (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d. 21.lp.).

Apskatot valsts tiesības attiecības pret tikumisko likumu, Čičerins vispirms apskata tikumiskā likuma jēdzienu.

Viņš saka, ka tikumiskais likums ir vispār darīt labu.

Ļaužu savstarpējās attiecībās šis priekšraksts darbojas tuvāko labā. Šis likums izriet no cilvēka saprātīgās dabas. Prāts cilvēkā ir vispārējo sākumu apziņa. Kā saprātīgai būtnei cilvēkam jādarbojas pēc vispārēja likuma un saskaņā ar vispārējiem mērķiem. Kopēja apziņa rada saites starp ļaudīm un kopējos mērķus tie sasniedz kopējiem spēkiem. Cilvēka saprātīgā-garīgā daba attīstās tikai sabiedrībā ar citiem. Lietas būtība pastāv saprātīgu būtņu sabiedrošanās. Tamdēļ darbošanās citu labā sastāda cilvēka kā saprātīgas būtnes pienākumu.

Šis pienākums ir tikumisks. (Kurs gosudarstvennoi nauki, I. d. 23. un 24. lp.).

Bet saprātīga būtne reizē ar to ir arī brīva. Tikumiskam likumam nav fiziska likuma nepieciešamības. Viņš ir saistošs cilvēkam kā brīvai būtnei, kas izpilda likumu nevis zem ārējiem spaidiem, bet pēc savas iekšējās pašnoteikšanās. Ja cilvēks darbotos saskaņā ar nepieciešamības likumu, un ja viņam nebūtu brīvas gribas, tad no viņa nevarētu prasīt tikumiskā likuma izpildīšanu. Par tikumisku apzīmē tikai to darbību, kurā izpilda brīvi, bet nevis to, kas uzspiesta.

Brīvība ir tikumības nepieciešamais noteikums, gluži tā-

pat kā tikumība ir brīvības noteikums, jo cilvēks pēc savas dabas ir brīvs tamdēļ, ka viņš ir saprātīga būtne, kuŗa var nepadoties dabiskām tieksmēm, bet darboties saskaņā ar prāta priekšrakstiem.

Tikumiskā likuma saistošais spēks pamatojas uz brīvas pienākuma apziņas. Šī apziņa neaprobežojas tikai ar garīgo lauku, bet viņa aptver visu cilvēka būtni, kuŗai ir jūtas, kas pamudina viņu darboties tuvāko labā.

Tikumības pamatjūtas ir mīlestība. Tamdēļ tikumības likums ir mīlestības likums, bet mīlestību neuzspiež, viņa sastāda brīvas cilvēka dvēseles parādību. Beidzot, kā apziņa, tā jūtas savienojas tikumiskā aktā, ar kuŗu cilvēks izšķir labo un ļauno. Šis iekšējais lēmums ir sirdsapziņas bailes, kuŗa kā saprātīgi-brīvas personības parādība- pēc savas būtības ir brīva. Uz viņu nevar attiekties nekādas cilvēciskas darbības.

Čičerins saka, ka valsts likuma un tikumiskā likuma būtiskā atšķirība ir tā, ka tikumiskais likums saista, bet nepiespiež, bet valsts likums, gluži pretēji, saista un piespiež. Tamdēļ arī valsts likumu nevar pamatot uz tīri tikumiska likuma. Ir nepieciešami, lai tam pievienotos arī juridiskais likums, kuŗam ir piespiedu spēks, kas darbojas arī neatkarīgi no sirdsapziņas. Juridiskais likums izriet no brī-

vas gribas būtības, ar viņu noteic un norobežo tiesības. Šis likums dabū augstāko tikumisko nozīmi, kad pati griba, kuŗas tiesības viņš noteic, kļūst par augstākās tikumiskās kārtības pārstāvi, t.i. kad šī griba ir sabiedriska. Privātas personas mērķi sastāda personīgās gribas saturu. Sabiedriskai vai valsts gribai vajaga darboties vispārējā labuma vārdā. Tādam nolūkam viņa vienīgi nodibināta. Valstī piespiedu spēks, kas izriet no juridiskā likuma, darbojas tikumiskam mērķim, tikumiskās kārtības piepildīšanai, kamdēļ viņš dabū augstāko tikumisko atzinumu, un, otrādi, tikumiskais likums dabū piespiedu spēku, par cik viņš reālizējas valsts organismā, kas reprezentē augstāko tikumisko kārtību. (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d. 24.un 25.lp.).

Tikumiskā un valsts likuma atšķirības ir tās, ka tikumiskais likums cilvēkam uzliek tikai pienākumus, un tam nav piespiedu spēka. Valsts likums, turpretīm, ir piespiedu likums. Tikumiskā likuma uzliktie pienākumi ir pilnīgi neno- teikti. "Tīrs tikumisks likums ir formāls likums, tāpat kā tīrs juridisks likums. Viņa saturs ir - darīt labu, mīlēt tuvāko, darboties vispārējam labumam; bet kas jādara zināmā gadījumā, tiek atstāts sirdsapziņas brīvam lēmumam". (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d. 25.lp.). Valsts likums turpretīm noteic mērķus un prasa no cilvēka zināmas darbības.

Pienākumi, kurus uzliek tikumiskais likums, aptver visu cilvēka dzīvi. Valsts likums, turpretīm, noteic cilvēka kā valsts locekļa pienākumus. Tikumiskais likums ņem vērā tikai augstāko cilvēciskās dzīves pusi, t.i. cilvēka tikumisko pilnību. Valsts likums aptver visas ļaužu intereses, par cik viņas kļūst vispārējas. Tamdēļ tikumiskais likums paliek mūžīga, negrozāma dzīves norma, kaut arī viņas apzināšanās mainās. Valsts likums pēc savas būtības saskaņojas ar laika mainīgām sabiedriskām prasībām. Šo prasību dēļ valsts likums bieži novēršas no mūžīgi, nemainīgās normas, jo augstākais viņai ir nevis tikumiskā darbība, bet vispārējais labums.

Visu kopā saņemot Čičerins saka, ka: "Publiskās tiesības atšķiras no privātām ar to, ka viņām ir augstāka tikumiska nozīme un nav padotas personas brīvai gribai, bet, turpretīm, pakļauj brīvo gribu augstākai kārtībai. No tikumiskā likuma viņas atšķiras ar to, ka nepaliek par abstraktu normu, kas saistoša sirdsapziņai, bet kļūst par juridisku likumu savienībā, kurā locekļi padoti veselam. Privātlikums apskata cilvēku kā brīvu personu, kurai ir tiesības, tikumiskais likums - kā saprātīgi tikumisku būtni, valsts likums - kā augstākās savienības locekli." (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d.28.lp.).

b) Brīvība.

Vispirmā kārtā brīvība nozīmē ārēju spaidu prombūtni un iespēju darboties pēc saviem ieskatiem. Tā ir dabiskā brīvība, kuŗa var piederēt kā dzīvniekiem, tā arī cilvēkiem. Dzīvnieks ir brīvs, kad viņš necieš spaidus. Bet starp šo brīvību un cilvēka, kā saprātīgas būtnes brīvību ir liela starpība, jo tikai pēdējā ir tiesību avots, kamēr pirmā ir tikai fakts.

"Cilvēciskas brīvības pamats ir gribas brīvība, t.i. iespējamība noteikt savas darbības pēc iekšējas pārlicības". (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d. 32.lp.).

Dzīvnieks vadās nevis no brīvas gribas, bet no nepieciešamības likuma. Cilvēkā turpretīm ir spēja, pretēji dzīvniekiem, apspiest savas tiekames, stādot pretīm valdošo prātu. Ja viņš seko tieksmēm, tad viņš to dara labprātīgi un tamdēļ nes atbildību par savu darbību. No viņa var prasīt, lai viņš darbotos tikumiski, jo viņš var izvēlēties starp dabiskiem dzinūļiem un prāta noteiktiem jēdzieniem. Šī izvēle atkarājas no viņa brīvas gribas. Šīs cilvēka dabas divpusības sekas ir tās, ka brīvā griba parādās divi veidos.

"Augstākais veids, kas sastāda brīvas gribas pamatu, ir tikumiskā brīvība, t.i. spēja darboties, pamatojoties uz saprāta nodibinātiem jēdzieniem par labu un ļaunu, noraidot

citus pārējos dzinulus". (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d. 33.lp.).

Cilvēks rīkojas brīvi, ja viņš rīkojas saprātīgi, tamdēļ, ka viņš darbojas pamatojoties uz savu pašu saprātīgo dabu, uz savu iekšējo būtību, bet ne zem viņam ārēju cēloņu iespaida, kas rada viņā tās vai citas tieksmes.

Tikumiskā brīvība ir brīva ne tikai no ārējām tieksmēm, bet arī no ārējiem spaidiem, jo cilvēks tikumiski rīkojas tikai tad, kad viņš noteic savu darbību saskaņā ar savu paša iekšējo pārliecību, bet ne zem sodu bailēm.

Tālāk, Čičerins saka, ka šī augstākā spēja dod tikumisku nozīmi arī ārējai brīvībai, kuŗa pastāv iespējamībā noteikt savu darbību pēc saviem ieskatiem, neatkarīgi no ārējiem spaidiem. Tas ir tas pats, ko apzīmē par dabisko brīvību, starpība tikai tā, ka šeit šī dabiskā brīvība ir cilvēka kā saprātīgas būtnes brīvība. Viņa cieši saistīta ar tikumisko brīvību, kuŗa bez ārējās brīvības nevar parādīties ārējā pasaulē. Lai cilvēks varētu darboties pēc savas iekšējās pārliecības, nepieciešami, lai viņš pēc savas paša pārliecības - gribas noteiktu savas ārējās darbības. Bet šajā pārliecībā - gribā viņš var novirzīties no tikumiskās brīvības, paklausot savām tieksmēm. Izvēle atstāta viņam kā brīvai būtnei.

Šī ārējā brīvība sastāda tiesību avotu. Par tiesību brīvība kļūst tikai pilsoniskā iekārtā, kur valda juridiskais likums, jo tiesības ir savstarpēja brīvības aprobežošana zem vispārēja likuma. Cilvēka ārēja brīvība ir pilsoniska brīvība, atšķirībā no dabiskās brīvības. Brīvība ir raksturīga cilvēka gribai, viņa izriet no viņa paša būtības. Likums viņu nerada, bet atzīst.

"Cilvēks ir nevis tamdēļ brīvs, ka likums viņu padara brīvu, bet likums apsarga viņa brīvību tamdēļ, ka brīvība īpatna viņam kā cilvēkam". (Kurs gosudarstvennoi nauki. I.d. 34.lp.).

"Brīvība sabiedrībā iegūst īpatnēju raksturu. Tā nav privāta brīvība, bet sabiedriska. Pateicoties tam viņa pakļaujas nevis privātiem noteikumiem, bet publiskām tiesībām". (Filosofija prava, 308.lp.).

Kā valsts pilsonis persona var būt vai nu vienkāršs loceklis vai arī veselā pārstāvis - apbalvots ar varu. Pirmā gadījumā viņa tiesības izriet no brīvības, otrā - viņas tiek noteiktas ar to sabiedrisko mērķi, kuŗu piepildīt ir viņa uzdevums.

"Patiesā brīvības sakne slēpjas personīgā brīvībā; sabiedriskās tiesības tai noder tikai kā garantija un papildinājums. Šai apstākļi izteicas valsts attiecība pret civilo

sabiedrību. Civīlā sabiedrība ir īstā cilvēciskās brīvības sfēra. Valsts paceļas virs tās kā augstāka savienība, bet viņai civīlā sabiedrībā ir savas saknes, un no tās viņa smel sev spēkus". (Filosofija prava, 309.lp.).

Savā ideālākā veidā brīvība nav beznosacījuma tiesība, kuŗu likums nevarētu aizskart un kuŗu tam būtu bez iebildumiem jāievēro. Brīvība ir tikai viens kopdzīves elements, bet tomēr ne vienīgais. Pilsoniskā iekārtā personas brīvība ir padota ievērojamiem aprobežojumiem. Personas brīvība un tiesības aprobežojas ar citu brīvību un tiesībām. Šos aprobežojumus noteic likums. Kā valsts loceklis, pilsonis sastāda daļu augstākā organisma, un viņam uzliek pienākumus vispārējā labuma vārdā.

18.g.s. domātājiem dabiskā brīvība un no tā izrietošās tiesības šķita svētums, kuŗu valstij nebija tiesības aizskart. Tas bija atzīts ievērojamā deklarācijā par cilvēka un pilsona tiesībām.

Čičerins saka, ka šis uzskats ir pretrunīgs, jo brīvību nevar uzskatīt par neaizsakaŗamu tiesību, jo likums viņu vienmēr aizsakaŗ, aprobežojot to svešas brīvības un sabiedriska labuma vārdā, un šo aprobežojumu tiesnesis var būt tikai pats likums, bet ne tam padotā persona. Nav nevienas tādas tiesības, kuŗu likums nevarētu aprobežot vai pat iznīcināt.

Tādā kārtā nav nevienas cilvēku brīvības, kuŗa būtu absolūti neaizskaŗama. Tiesību noteikšana atkarājas no valsts gribas, kuŗa ņem vērā ne tikai personas brīvību, bet arī vispārējo labumu. Nav šaubu, ka brīvības saknes ir pašā cilvēka dabā, un tamdēļ viņas iespējami pilnīga attīstība sastāda vienu valsts mērķi.

Pilsoniskā brīvība pieder personai viņa privātās attiecībās pret citiem, t.i. kā civīlsabiedrības loceklim ; viņa sastāda privāttiesību avotu. Polītiskā brīvība pieder personai kā valsts loceklim, un viņa sastāda polītisko tiesību avotu. Persona, no vienas puses, padodoties valsts varai, prasā apsardzību pret patvarību. Tas sastāda t.s. personīgās tiesības, kas noteic personīgās brīvības attiecības pret valsti. Šeit attiecināmas ticības brīvība u.c. No otras puses, personas brīvai darbībai ir iespaids uz valsts būtību. Tas sastāda t.s. polītiskās tiesības tiešā nozīmē. Apskatīt pilsoniskās tiesības šīs vārda tiešā nozīmē, nav šī darba uzdevums.

Personīgo tiesību pamats meklējams cilvēku personīgā brīvībā, bet viņas aprobeŗojas ar valsts labumu, t.i. valsts mērķi. Valsts labums ir augstākais princips. Persona kā veselā daļa savus mērķis pakļauj vispārējiem. Tā kā valsts mērķi ir dažādi un mainīgi, tad personīgo tiesību aprobeŗojumi

var būt lielāki vai mazāki. Tomēr, no otras puses, valsts mērķiem nevajaga apspiest personīgo brīvību. Augstāko valsts mērķi sastāda kārtības un brīvības saskaite.

"Ja pirmais valsts vadošais princips ir vispārējais labums, tad otrais ir brīvības apsardzība. Tamdēļ personīgās brīvības un no viņas izrietošās tiesības apsardzība no jebkuras patvarības sastāda valsts būtisku uzdevumu". (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d. 36.lp.).

Šis uzdevums tiek izpildīts ar to, ka personiskās tiesības nodod paša likuma aizsardzībai. Viņas tiek sašaurinātas tikai ar likumu, bet ne pēc varas ieskatiem. Bet likumu izpilda vara un tamdēļ pastāv prasība, lai likuma piemērošanu pilsoņu tiesībām izdarītu bezpartejiska vara. Šāda vara ir tiesa.

Čičerins saka, ka beigu beigās personiskās tiesības atrodas pilnīgā atkarībā no valsts varas, jo viņa noteic likumus un no viņas izriet arī tiesa. Citādi tas arī nevarot būt, jo valsts vara reprezentē augstāko kārtību, kurai personai ir jāpadodas. Tamdēļ pilnīga personisko tiesību aizsardzība iespējama vienīgi ar to, ka persona pati kļūst varas dalībiece, t.i. ar politiskām tiesībām.

Polītiskām tiesībām izriet no personas brīvības. Cilvēks, kā atsevišķa persona, nevar prasīt sev iespaidu uz citu likte-

ņiem, bet viņa personiskās, kā civīlsabiedrības locekļa, tiesības izriet no viņam piederošās brīvības un tamdēļ tām jābūt nodrošinātām.

Arī 18.g.s. domātājs Monteskjē uz politisko brīvību raugās kā drošības garantiju. "Filozofiskā brīvība pastāv savas gribas izvešanā vai vismaz (ja jārūnā visās sistēmās) domās, ka izved savu gribu. Politiskā brīvība sastāv drošībā, vai vismaz domās, kādas ir par savu drošību". (De L'Esprit des Lois par Montesquieu, 171.lp.).

Čičerins saka, ka ja personai tikai jāpaklausa varai, pie kam viņai uz pēdējo nav ne mazākā iespaids, tad personisko tiesību drošība zaudē savu juridisko pamatu. Juridiski no pilsoniskās brīvības izrietošās personiskās tiesības var nodrošināt tikai ar politiskām tiesībām.

Līdzdalībā valdīšanā dod cilvēkam iespaidu uz visu likteņiem. Viņam tiek uzticēta zināma vara. Tamdēļ politiskām tiesībām ir sabiedriska raksturs. Viņas sastāda ne tikai cilvēciskas brīvības izpausmi, bet reizē ar to zināmu valsts organisma darbības izpildījumu. Mazākuma pakļaušana vairākumam nav brīvības parādība, to nodibina likums, kas šo vairākumu atzīst par veselā organu. Dabīgā organismā loceklis ir veselā orgāns un patstāvīgas nozīmes viņam nav. Valstī, kā mērķvienībā, loceklis reizē ir orgāns un brīva persona. Viņa tie-

sības pastāv ne tikai priekš viņa paša, bet arī veselā savienības labumam. Viņa, sastāvēdama no brīvām personām, padara viņus par saviem organiem. Tamdēļ pilsoņi dabū tiesības tikai tad, kad viņi spējīgi kļūt par valsts organiem, t.i. kad viņi nes sevī augstāko principu apziņu un var šo apziņu piemērot īstenībā. Pilsonis nevar ar savām tiesībām rīkoties pēc saviem ieskatiem, bet viņš ir saistīts izlietāt tās saskaņā ar valsts mērķiem. Viņam ir dota iespēja izvairīties no līdzdalības kopējās lietās, jo tas nav tikai pienākums, bet arī tiesības. Taču tikumiskais pienākums paliek.

Čičerins saka, ka politiskās spējas sastāda personas politiskās brīvības nepieciešamo noteikumu. "... Spējas ir brīvības aprobežojums..." (Filosofija prava, 312.lp.).

Ar brīvības attiecību pret spējām noteic politisko tiesību vienlīdzību vai nevienlīdzību.

Vienlīdzība, kopā ar brīvību, sastāda vienu valsts būtības noteicošo principu, bet, kā saka Čičerins, šis ir tas princips, kas padots vislielākiem sakropļojumiem.

Pēc viņa uzskata, vienlīdzība ir taisnības likums, kas pastāv bezpartejiskā attiecībā pret personām. Bet kā taisnībai, tā arī no viņas izrietošai vienlīdzībai, ir divi veidi.

Taisnība vispirms iziet no tā, ka visi ļaudis, kā saprātīgi - brīvas būtnes, ir vienlīdzīgi, t.i. ka cilvēciskā vēr-

tība visos vienāda. Un tā kā tiesības izriet no brīvības, tad arī visu tiesībām vajaga būt vienlīdzīgām. Jebkura tiesību palielināšana otram par ļaunu ir netaisnība. Šo taisnības veidu Čičerins apzīmē par nolīdzinošo, un viņas pamats ir aritmetiskā vienlīdzība, bet izejas punkts - brīvība jeb personas cilvēciskā vērtība.

Bet pie vienlīdzīgas cilvēku vērtības, ļaudīm var būt pavisam dažāda sabiedriska vērtība. Viņu spējas, viņu nopelni var būt dažādi. Dot visiem vienādi pie nevienlīdzīgas vērtības ir netaisnība. No tā izceļas otrs taisnības veids, kas dod katram pēc nopelniem - tā ir t.s. sadalošā taisnība, kuras pamats ir proporcionālā vienlīdzība, bet izejas punkts cilvēku dažādā nozīme sabiedrībā.

Te vērā ņem ne tikai brīvas personas ar viņu tiesībām, bet augstāko sabiedrisko principu, kas sadala varu un godu starp sabiedrības locekļiem samērā ar katra nozīmi. Bieži pirmā veida vienlīdzību apzīmē par tiešu vienlīdzību, bet otru - par nevienlīdzību. Pēc Čičerina uzskata, tas nav nekas cits kā jēdzienu sajaukums.

Abos gadījumos tā ir juridiska vienlīdzība, t.i. tiesību vienlīdzība jeb vienlīdzība likuma priekšā, kas vienīgi sastāda taisnības prasību. Pavisam citiem principiem nokārto ļaužu faktiskās attiecības. Viņu dabīgais spēks, viņu manta,

viņu privātās attiecības tiek noteiktas ar personas īpašībām un viņa personīgo darbību. Tā kā viss tas var būt bezgalīgi dažāds, tad neizbēgami valda nevienlīdzība. Vispārējais juridiskais princips - taisnība - noteic tikai formālās tiesības, kas izriet no brīvības, bet dzīves attiecības tiek atstātas brīvai dabīgo spēku kustībai. Te vienlīdzības iestāšanās būtu nevis taisnības piepildīšana, bet despotisms - personiskās un sabiedriskās brīvības iznīcināšana, t.i. tā iznīcināšana, no kuŗa izriet tiesības.

Dēmokratija noved pie likuma rašanās, kas noliedz bagātības uzkrāšanos vienās rokās, un sevišķi, grūtību uzlikšanu bagātiem. Tas runā pretīm taisnībai, bet sastāda dabīgu dēmokratijas produktu. (Kurs gosudarstvennoi nauki, III.d. 191.lp.).

Pamatojums šim uzskatam saskatāms Monteskjē mācībā. Viņš saka: "Kaut gan dēmokratijā vienlīdzība ir valsts dvēsele, tomēr viņa ir tik grūti nodibināma, ka pārāk liela noteiktība attiecībā uz to ne vienmēr derīga. Pietiek, ja nodibina cenzu, kas līdz zināmai robežai ierobežo vai nosaka stāvokļu starpību; pēc tam ar atsevišķiem likumiem, tā sakot, jānolīdzina nevienlīdzības ar pienākumiem, kuŗus viņi uzliek bagātiem, un atvieglojumiem, kādus viņi piešķir nabagiem". (De L'Esprit des Lois par Montesquieu, 45.lp.).

Ka faktiskā vienlīdzība nav iespējama, sapratis arī Monteskijs. "Dabas stāvoklī cilvēki dzimst visi vienlīdzībā, bet viņi nevar tanī palikt. Sabiedrība liek viņiem to zaudēt, un viņi tikai pēc likumiem atkal kļūst vienlīdzīgi". (De L'Esprit des Lois par Montesquieu, 107.lp.).

Čičerins saka, ka nevienlīdzība ir neizbēgams ļaunums, bet viņš kļūst par tikumisku avotu, jo izsauc ļaunību tukumiskos spēkus un nodibina starp viņiem dzīvu garīgu saiti palīdzības lietās (Kurs gosudarstvennoi nauki, II.d. 32.lp.).

Nevienlīdzību aizstāv arī Berdjajevs: "Brīvība visupirmā kārtā ir tiesība uz nevienlīdzību. Nevienlīdzība visupirmā kārtā ir brīvības pārkāpums, brīvības aprobežojums". (Filosofija ņeravenstva, 125.lp.).

Pēc viņa uzskata, brīvība un vienlīdzība ir divi pretēji jēdzieni, un panākt saskaņu viņu starpā nekad nebūs iespējams. Nevienlīdzību viņš uzskata par cilvēces uz priekšu virzošo spēku. "Nevienlīdzība ir kultūras attīstības priekšnoteikums. Arī Dieva valstībā būs nevienlīdzība". (Filosofija ņeravenstva, 165.lp.).

Čičerins saka, ka, ja aritmetiskās vienlīdzības sajaukšana ar proporcionālo vienlīdzību ir jēdzienu sajukums, tad juridiskās vienlīdzības sajaukšana ar faktisko vienlīdzību ir pilnīga pamatprincipu sakropļošana. Tas ir - dabīgā likuma,

kas nodibina bezgalīgo stāvokļu dažādību, kā arī juridiskā likuma, kas dod katram savu, - iznīcināšana. Ar to tiek sagrauti paši cilvēciskās kopdzīves pamati. (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d. 43.lp.).

Aritmetiskā vienlīdzība ir civīlsabiedrības pamats, bet proporcionālā - valsts iekārtas pamats. Tamdēļ privātā laukā tiesību vienlīdzība ir ideāla norma, pēc kuŗa sabiedrībai jācenšas.

Valsts, agri vai vēlu, nonāk pie ideālas formas. Viņa atdala privāto lauku no politiskā, nodibinot pirmā aritmetisko vienlīdzību, bet otrā proporcionālo. Visi pilsoņi vienādi izlietā likuma aizsardzību, neskatoties uz stāvokļa dažādību. Personīgā brīvība tiek dota visiem vienādi. Tas sastāda mūžīgās taisnības pilnīgu piepildīšanos. Faktiskās attiecības tiek atstātas katra personīgai gribai, iniciatīvei u.t.t.

Turpretīm valstī nav iespējams atzīt vienādu nozīmi masām, kas nodarbojas ar fizisku darbu, ar klasēm ar augstāku izglītību. Valsts augstākā attīstība neapšaubāmi prasa augstāku spēju pārsvaru. Vienpusīgu masas pārsvaru nevar atzīt par valsts iekārtas ideālu.

Līdzīgi Čičerinam, kuŗš saka, ka izglītoto elementu padotība neizglītotiem nozīmē augstākās izglītības politiskās

nozīmes noliegšanu, kvantitātes pacelšanu pāri kvalitātei. (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d. 148.lp.), Berdjajevs apgalvo, ka: "Dēmokratiskā vienlīdzība ir tās spējas zaudēšana, ar kuŗu mēs izšķīram garīgās dzīves īpašības". (Filosofija neravenstva, 135.lp.).

Valsts dzīvē pamatprasība ir tā, lai valdītu izglītotākās klases, kuŗām vienīgām spēja skaidri saprast un apspriest politiskos jautājumus. Dēmokratija pilnīgi noliedz spēju momentu un tamdēļ nevar būt par politiskas iekārtas ideālu. Ņemot vērā, ka masa sastāda ievērojamāko pilsoņu daļu, kuŗu intereses saistītas ar likumdošanas iztirzājamiem jautājumiem, nevar liegt viņai līdzdalību, bet nepieciešami, lai šī līdzdalība nebūtu nospiedošā. (Filosofija prava, 313.un 314.lp.).

Politiskā laukā ideāla brīvības attiecība pret vienlīdzību pastāv tai apstākļi, ka spēju noteikumi attiecas uz visiem vienādi. Brīvība te sastāda tiesību pamatojumu, bet spējas - noteikumu, kas vienāds visiem.

c) V a r a.

Vara, saka Čičerins, ir griba, kurai tiesības pavēlēt. Ar juridisko varu nešķirami savienots spēks lēmumu izpildīšanai, jo juridisks likums ir piespiedu likums.

"Augstākā vara ir valsts neatņemams piederums. Katrā savienībā ir nepieciešama vara, kas apsargātu iekārtu un izšķirtu sadursmes". (Filosofija prava, 315.lp.).

Vara bez personas nav domājama, jo tikai persona var lemt un darboties. Viņa var piederēt arī vairākām personām kopā, tikai tādā gadījumā nepieciešami nodibināt paņēmienus kopīgam lēmumam, lai griba būtu viena. Tādā kārtā katra vara satur divus elementus: juridisko elementu, tiesības, kas sastāda varas būtību, un personu vai personas, kas apbalvotas ar tiesībām.

Vara var būt privāta vai sabiedriska. Pirmā pieder privātai personai pār otru. Tādā piem. ir ģimenes vara. Otra pieder savienībai pār viņas locekļiem. Te persona, kas apbalvota ar varu, ir organs un veselā pārstāvis; viņa darbojas vispārējo mērķu vārdā. Tiesības pieder viņai nevis kā personai, bet kā veselā organam.

Katra pastāvīga savienība dibināta uz locekļu pakļaušanu veselam. Bez šī noteikuma nav savienības.

Sabiedriskā vara var būt patriarchāla, civīla, baznīcas un valsts. Patriarchālā vara sastopama asins savienībās - dzimtās un ciltīs. Civīla vara nodibinās privātsavienībās, kas izveidojas civīlā sabiedrībā. Baznīcas varai ir augstāka tikumiska nozīme, viņa pavēl reliģioza-tikumiska likuma vārdā. Viņai ir tikumisks piespiedu raksturs, bet ne materiāls. Valsts varai ir tīri sabiedrisks raksturs. Darbodamies valsts idejas vārdā, kuŗa reizē ir juridiska un tikumiska savienība, viņas vara ir piespiedu vara un arī tikumiska. Piederēdama valstij kā augstākai savienībai, kas juridiskā laukā valda pār visiem, viņa ir augstākā vara.

"Taču uz tikumiskās darbības sfēru viņa neizplatās, jo tā pēc savas būtības ir brīva. Te var darboties tikai tikumiskā ceļā. Katra sirdsapziņas piespiešana ir neattaisnojama aprobežošana. Vara, kas iejaucas šai laukā, pārkāpj savu tiesību robežas. Civīlās attiecībās viņa ir neaprobežota, pretējā gadījumā viņa nebūtu augstākā vara." (Filosofija prava, 315.lp.).

Augstākās varas nepieciešamība izriet no vajadzības nodibināt sabiedrībā drošu kopdzīves kārtību. Katrai savienībai ir zināma vara pār saviem locekļiem, jo bez tās nav kopējas darbības. Ja sabiedrībā pastāv dažādas savienības, tad dabīgi viņas var nonākt savstarpējā sadursmē. Ja nav pār

visiem valdošas varas, tad sabiedriska kārtība neiespējama. Juridiskā laukā valdošā savienība ir valsts un tamdēļ augstākā vara ir valsts vara.

Augstākās varas pazīmes izriet no pašas valsts būtības, un no augstākās varas attiecībām pret citiem politiskās savienības elementiem.

No jēdziena par valsti kā vienīgu veselu izriet, ka augstākai varai jābūt vienai. Augstākās tiesības pavēlēt var piederēt tikai vesalam jeb veselā pārstāvim, bet ne daļai. Šī vienība izpaužas valdošās varas vienībā. Ja dažādās gribas stāv tādā attiecībā, ka augstākā visiem saistošā griba nodibinās ar viņu vienošanos, tad pēdējā arī būs vienīgā augstākā griba. Tad augstākā vara dota organu kopībai.

Čičerins saka, ka augstākās varas vienīgums jāsaprot nevis ar varu apbalvotās personas vienīguma nozīmē, bet augstākās varas būtībā, kas izteicas valdošās gribas vienīgumā. Tikai tīrā monarķijā augstākā vara koncentrējas vienā fiziskā personā, aristokrātijā viņu piesavinās vairāki, bet demokrātijā visi. (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d. 60.lp.).

No jēdziena par valsti kā savienību, kas izveido juridisku personu, izriet, ka augstākā vara, kā valsts neatņemams piederums, ir pastāvīga un nepārtraukta. Ar varu apbalvotās fiziskās personas var mainīties, bet varas kā iestādes

būtība uzglabājas nepārtraukti.

Tā kā valsts savienībā juridiskais elements savienojas ar tikumisko, tad augstākā vara ir tikumiskā likuma atzīta.

Augstākā vara pastāv vispārējam labumam un darbojas vispārējā labuma vārdā.

Tā kā augstākā vara reprezentē valsts kā veselas vienības gribu, tad katra privāta griba, kas nodibināta valsts mērķiem, kļūst tikai augstākās varas organs un no viņas iegūst spēku. Bet reprezentējot valsts savienību, augstākā vara nav to privāto varu avots, kas pieder pie citām savienībām un atrodas valsts robežās. Reliģiskā vara pamatota uz ticīgo labprātīgu padotību. Augstākā vara nav arī ģimenes varas avots.

Valsts varai piederošo tiesību kopība ir varas pilnība, kā iekšēja, tā ārēja. Juridiski viņa ne ar ko nav aprobežota. Viņa var darīt visu, ko uzskata par vajadzīgu vispārējam labumam. Viņa ir katra pastāvoša likuma avots, kuŗu viņa var nodibināt, pārgrozīt un atcelt pēc saviem ieskatiem. Viņa ir katras tiesības augstākais tiesnesis, jo tiesības noteic likums, bet likumu nodibina augstākā vara. Ar vārdu sakot, tā ir vara juridiskā laukā pilnīga un nenosacīta. (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d. 62.lp.).

"Idejā vara pieder veselam pār locekļiem. Valstī cilvēks

padodas ne svešai varai, kuŗa viņam saistoša, bet augstākai iekārtai, kas valda pār viņu saprātīgas cilvēciskas kopdzīves vārdā. Taču šī augstākā iekārta ir bezpersonīga. Valsts ir juridiska persona, kuŗai pašai savas domas un gribas nav. Šī griba var izpausties tikai fiziskās personās, kuŗas ir viņas organi. Vara viņām tiek piešķirta kā ideālā veselā pārstāvjiem". (Filosofija prava, 316.lp.).

Daudzi uzskata augstāko varu aprobežotu pēc savas būtības.

Čičerins saka, ka visas šāda veida teōrijas neiztur kritiku.

Pastāv mācība, kas aprobežo augstāko varu cilvēka iedzintām tiesībām. Tas neiztur kritiku, jo visas valsts locekļa tiesības ir pilsoniskas tiesības, kuŗas noteic pozitīvais likums, bet likumu nodibina augstākā vara. Citi vīrs pozitīvā likuma uzbūvē dabīgo likumu, ar kuŗu augstākai varai arvien jāsapņojoties. Bet valstī darbojas nevis dabīgais likums, kas padots tulkojumam dažādībai, bet pozitīvais likums, kas visiem saistošs. Valsts var novērsties no dabīgā likuma sabiedriskā labuma vārdā, kas valstij ir augstākais likums. Tālāk pastāv mācība, kas augstāko varu aprobežo ar vispārējo labumu jeb valsts mērķi. Taču vispārējais labums pēc savas būtības ir mainīgs un vēl vairāk padots svārstībām un tulko-

jumiem nekā dabīgais likums.

Čičerins saka, ka nav šaubu par to, ka augstākai varai jādarbojas vispārējam labumam, vadoties no dabīgā likuma, t.i. vadoties no augstākām taisnības prasībām, ievērot pilsoņu tiesības, kas izriet no iedzimtās cilvēku brīvības. Bet tā kā tā ir augstākā vara, tad šie pienākumi ir tikumiski, bet ne juridiski. Jebkuŗi viņas aprobežojumi var būt tikai tikumiski, bet ne juridiski. Būdama juridiski neaprobežota, augstākā vara atrod robežas, kā savā tikumiskā apziņā, tā arī pilsoņu sirdsapziņā, kas nav piespiežama. Šādu neaprobežotu varu var izlietāt ļaunprātīgi, neatkarīgi no tā, vai tā uzticēta vienai personai vai vairākām. Čičerins saka, ka pret to līdzekļu nav. Valsts uzbūves uzdevums pastāv ļaunprātību iespējamā novēršanā, nododot varu tādās rokās, no kurām ļaunprātības vismazāk sagaidāmas. (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d. 63.un 64.lp.).

Beigās Čičerins saka, ka: "Varai, cik augstu viņa arī nebūtu, jāizrāda cienība likumam. Iekš tā izteicas cienība pret pašasgribas tikumisko būtību, jo valstī, vairāk kā nekur citur, tikai tai gribai ir tikumiska nozīme, kas neaizraujas no acumirkliņas iegribas vai nejaušiem apsvērumiem, bet vadās no pastāvīgiem noteikumiem, kas vērsti uz savienības labumu. Gribas pašaprobežošanās ir pirmā viņas tikumiskā rakstura pazīme". (Kurs gosudarstvennoi nauki, III.d. 402.lp.)

d) M ē r ķ i s.

Valsts augstākais mērķis pastāv viņas idejas piepildīšanā jeb viņas būtības attīstībā.

Valsts vispārējais mērķis pastāv visu sabiedrisko elementu attīstībā un viņu harmoniskā saskaņā. Šis vispārējais mērķis sadalās tik daudz atsevišķos mērķos, cik valstī atsevišķu elementu, jo katram elementam attīstoties ir savs raksturīgs mērķis.

Valsts raksturīgākā pazīme ir augstākā vara. Viņa pārvalda valsti un ir augstākā valsts mērķu virzītāja. Bet viņas tiešā nozīme, neatkarīgi no citiem elementiem, pastāv drošības nodibināšanā, kas ir valsts pirmais mērķis. Šis mērķis ir tīri negatīvs - viņš pastāv ļaunuma novēršanā. Bet novērst ļaunumu jeb netiesisku uzbrukumu var tikai ar varu, t.i. ar jaunu ļaunumu. Tamdēļ pastāv uzskats, ka vara un reizē ar to arī valsts nav nekas cits kā neizbēgams ļaunums, nodibināts vēl lielāka ļaunuma novēršanai un ka cilvēciskās kopdzīves ideāls pastāv atbrīvošanās no valsts. Čičerins saka, ka varmācība ir ļaunums tikai tad, kad viņa ir tiesību pārkāpums, bet ne tad, ja viņa ir tiesību atjaunotāja.

Sabiedrībā nepieciešams tiesību nodibinošs un apsargājošs orgāns un tāds ir valsts kā veselā pārstavē, valdoša pār lo-

cekļiem. Aizliedzot patvarību, nodibinot drošību, valsts ar to pašu pasludina brīvību un cilvēkā tiesību neaizskaņamību, bet lai apsargātu tiesības, valstij vispirms viņas jānodibina.

Brīvībai un tiesībām ir robežas, kas atdala vienas personas brīvības lauku no otras. Sakarā ar to nepieciešami nodibināt pozitīvas normas un tas atkal ir varas kā veselā pārstāves, kas valda pār daļām, uzdevums. Personas tiesību nodibināšana un apsargāšana ir valsts otrs uzdevums.

Valsts sastāv no brīvām personām, kuŗas no vienas puses, padodamies augstākai varai, no otras puses pašas piedalās sabiedrisko lietu izlemšanā. Šī līdzdalība sastāda politiskās brīvības būtību. Politiskāsbrīvības attīstība arī sastāda vienu no valsts mērķiem.

"Bet", saka Čičerins, "brīvība valstī pakļauta augstākai tikumiskai iekārtai. Cilvēka brīvībai tamdēļ jātiek ievērotai, ka cilvēks ir saprātīga tikumiska būtne, kas nes sevī augstāko principu apziņu. Valstī viņš paliek par augstākās tikumiski-juridiskas savienības locekli, kuŗa, pakļaudama daļas veselam, ar to pašu piepilda tikumisko likumu un kalpo kā līdzeklis ļaužu tikumiskai paaugstināšanai. Tādā kārtā tikumiskās iekārtas piepildīšanās tāpat sastāda valsts mērķi". (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d. 11.un 12.lp.).

Tomēr ne katra tikumiskā likuma izpildīšana var būt par valsts mērķi. Cilvēka iekšējā pasaule, kurā valda brīva sirdsapziņa, nav valsts/^{mērķis/}tamdēļ, ka šis lauks ir privāts un nav padots piespiedu varai. "Valsts nav aicināta nodibināt tikumisko kārtību zemes virsū; tā ir brīvas savienības - baznīcas lieta." (Kurs gosudarstvennoi nauki, III.d. 25.lp.). Piespiedu tikumība ir netikumība.

Valsts mērķis ir tikumiskā likuma izpildīšana par tik, cik viņš piepildās sabiedriskā dzīvē. Tikumiskais likums tiek izpildīts ar drošas likumiskas iekārtas un taisnīgu dzīves normu nodibināšanu. Šīs tikumiskās iekārtas pārstāvjiem jāvadās savā darbībā no tikumiskā likuma. Tā ir valsts savienības prasība, kas piepilda sevī tikumisko likumu.

Valsts dzīvē tikumiskās prasības sajaucas ar materiālām normām, par cik viņas attiecas uz veselu savienību. Abu kopība sastāda sabiedrisko labumu, kurš ir augstākais un galējais valsts mērķis, kas ietver sevī visus pārējos.

"Valsts nav tikai ārēja iestāde, kas nodibināta tiesību un drošības apsargāšanai, tā nav arī tīra tikumiska savienība kā baznīca. Valsts ir tautas dzīves organisms, tautas personība, kā pastāvīga vesela vienība, un tamdēļ visas tautas intereses ir pašas valsts intereses." (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d. 12.lp.).

Privātās intereses savstarpīgo saišu dēļ kļūst sabiedriskas intereses, jo tikai savienībā ar citiem ļaudīm cilvēks sasniedz savu nozīmi. Šīs kopīgās intereses, kas izveido to, ko apzīmē par sabiedrisko labumu, sastāda savienības nepieciešamo mērķi.

Sociālisti šo principu noved līdz tādai galējībai, kurā personīgos mērķus uzsūc sabiedriskie. Personas dzīve sastāv no divi elementiem - personīgā un sabiedriskā. Ideāls pastāv viņu harmoniskā saskaņotībā, bet ne viena uzsūkšanās no otra. Civīlsabiedrībā valda brīva personas darbība. Valsts principā te neiejaucas.

Personīgās labklājības dibināšana uz sabiedrības rēķina ir valsts pienākumu pārkāpšana. Valsts darbība sākas tur, kur interese tiešām kļūst vispārēja.

Tādā kārtā sabiedriskā labumā ietilpst i personīgo mērķu apmierināšana, i augstākās kārtības piepildīšana. Valsts mērķis pastāv pretējo elementu - personīgā un sabiedriskā - saskaitē.

Čičerins saka: "ka valsts mērķis pastāv viņas idejas attīstībā, t.i. pilnīgā visu viņas elementu attīstībā un saskaņā". (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d.13.lp.).

Bet šis mērķis ir tīri ideāls. Tas sastāda cilvēces attīstības augstāko ideālu. Patiesībā viņš piepildās tikai

pakāpeniski, vēsturiskā procesā, kas seko zināmiem vēsturiskiem likumiem, pēc kārtas izvirzot te vienu, te otru elementu, saskaņā ar dzīves mainīgām prasībām. Ja valsts vispārējais mērķis pastāv pilnīgā viņas idejas attīstībā, visu elementu harmoniskā saskaitē, tad patiesībā šī attīstība notiek saskaņā ar katras tautas spējām, attīstības pakāpi, ar viņas dzīves uzdevumiem.

"Cilvēks savā darbībā neaprobežojas ar materiālo vajadzību apmierināšanu, viņš stāda sev augstākus uzdevumus. Brīvība, tiesības, tikumība, reliģija ir metafiziskie elementi, kas guļ cilvēciska gara dziļumos un kas paredz cilvēku darbības augstākos mērķus. Cilvēks pēc savas dabas ir metafiziska būtne un kā tāda viņa ir visu savu dzīvi". (Kurs gosudarstvennoi nauki, III.d. 11.lp.).

Metafiziskiem elementiem pievienojas fizioloģiskie un vēsturiskie elementi, kuŗi vispārējo mērķi aprobežo un padara par konkrētas tautas privātu mērķi zināmā laikā. Praktiski valsts mērķis, atšķirībā no ideālā, ir viņas idejas attīstība, piemērīgi zināmai tautai vai sabiedrībai.

Čičerins saka, ka viss, kas sastāda cilvēka dzīves mērķi, ir reizē arī valsts mērķis, bet tikai par tik, par cik šis mērķis kļūst vispārējs. Valsts ir juridiska persona, kas stāv pāri fiziskām personām, bet neuzsūc tās sevī, bet atstāj

tām brīvu darbības sfēru, kas padota tikai veselā mērķiem.

Tālāk Čičerins saka, ka jāizšķir jautājums: vai valsts ir tikai līdzeklis cilvēka personīgo mērķu sasniegšanai, viņa laimei un pilnības iegūšanai jeb vai viņa pati par sevi ir mērķis, t.i. viņai pašai ir savi uzdevumi, ne tikai kalpošana personai.

Viņš saka, ka pirmo uzskatu aizstāv individuālisti. Nav šaubu, ka valsts ir līdzeklis atsevišķām personām. Katra saprātīga būtne pati par sevi ir mērķis. Viņu nevar pielīdzināt vienkārši līdzeklim. Jūtas, apziņa, griba ir atsevišķas būtnes, bet ne juridiskas personas piederums, kuŗa grib un darbojas tikai fiziskās personās. Kā saprātīgi brīvai būtnei, katram valsts loceklim ir savi, viņam neatņemami piederoši mērķi, un šo mērķu sasniegšanai, savienojoties ar citiem, savienība viņam kļūst līdzeklis.

Tādā kārtā, kad valsts apsarga tiesības, viņa patur vēl rā katra valsts locekļa personības apsardzību. Kad viņa rūpējas par vispārējo labumu, viņa ievēro savu locekļu labklājību.

Bet no otras puses, kad valsts apsarga tiesības, viņa ievēro augstākā likuma izpildīšanu, taisnības idejas piepildīšanos zemes virsū. Rūpējoties par labklājību, viņa ievēro veselā labuma, bet ne atsevišķu personu labumu. Valstij ir

tiesība prasīt no personas upurus, kas var sniegties līdz dzīvības upurēšanai veselās savienības interesēs.

Čičerins saka, ka, ja ļaudis savienotos valstī vienīgi savas laimes dēļ, tad tādus upurus no viņiem prasīt nevarētu. Visiem ir vienādas tiesības uz laimi, un neviens nevar tikt piespiests upurēt sevi citu labā.

Šī prasība pamatota uz to, ka cilvēka uzdevums nepastāv tikai personīgā laimībā, bet kalpošanā augstākam mērķim. (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d. 16.lp.).

Augstākās spējas, cilvēka labākie centieni attīstās taisni sakarā ar šo kalpošanu. Tikai ar to cilvēks sasniedz viņam iespējamo pilnību, un tur atrod savu augstāko apmierinājumu. Cilvēku privātās savstarpējās attiecībās šī prasība, darboties citu labā, kļūst tikumiska, bet ne juridiska. Bet tikko cilvēks kļūst augstākās savienības loceklis, attiecībā pret savienību kā veselu tikumiskais prasījums kļūst reizē arī juridisks.

"Tādā kārtā", saka Čičerins, "ja no vienas puses valsts kalpo personai kā līdzeklis, no otras puses persona kalpo kā līdzeklis valstij. Viens pastāv priekš otra. Šī veselā un daļu attiecība tiek apzīmēta par organisku un tamdēļ valsti var apzīmēt par organismu, atzīmējot tikai, ka tas ir garīgs organisms, sastāvošs no brīvām personām". (Kurs gosudarstvennoi nauki, I.d. 16.lp.).

N o s l ē g u m s.

Pētot sabiedrību, Čičerins iziet no atsevišķas personas, apskatot viņu kā saprātīgu būtni šī vārda augstākā nozīmē. Bez šīs augstās spējas, kas cilvēku paceļ uz visaugstāko attīstības pakāpi, viņš uzsver viņā vēl gribas brīvību. Tamdēļ viņš saka, ka ikkatru sabiedrību jādibina uz saprātīgi brīvas personības atzišanu. Šai ziņā viņš ir individuālisma piekritējs un ierāda šim principam noteiktu vietu t.s. civīlsabiedrībā.

Taču šāda saprātīga brīva būtne nav absolūti brīva. Vispirumā kārtā viņa ir padota dabas likumiem. Tomēr, kā pats Čičerins saka, nedrīkst iedomāties cilvēces - tā tad arī atsevišķas personas - attīstību kā procesu, kas norit izslēdzot šī zem ekonomisko resp. materiālo faktoru iespaida.

Cilvēks nav absolūti brīvs arī tamdēļ vēl, ka, censdamies paplašināt savas brīvības robežas, viņš nonāk sadursmē ar citu cilvēku brīvību, kuŗu nolūks ir gluži līdzīgs. No tā izceļas nepieciešamība pēc brīvības aprobežošanas. Tiesības, pēc Čičerina uzskata, ir brīvības aprobežošana zem vispārēja likuma. Likumam, kas noteic tiesības, pēc viņa uzskata, ir piespiedu raksturs. Tiesības nodibina un apsarga valsts vara, kas, pēc Čičerina uzskata, ir augstākā, virs kuŗas citas va-

ras vairs nav.

Īsumā var teikt, ka tiesības noteic cilvēka ārējo brīvību un tām ir piespiedu raksturs.

Absolūti brīvs cilvēks ir savā iekšējā pasaulē. Nekādas ārējas varas uz iekšējās pārlicības lauku neattiecas. Viņā valda tikumiskais likums, kas aptver ne tikai cilvēka jūtas un domas, bet arī viņa gribu. Šis likums ir mīlestības likums. Viņa pamats ir cilvēka brīvā griba. Pēc Čičerina uzskata, ja cilvēks darbotos tikai saskaņā ar nepieciešamības likumu, tikumiskais likums viņam nebūtu jāizpilda. Tāpēc, pēc viņa uzskata, tikumiska ir tikai tā darbība, ko izpilda brīvi. No sacītā tad arī skaidrs, ka nekāda ārēja piespiedu vara uz šo sfēru neattiecas. Viņa ir spaidu brīva. Viņas augstākais tiesnesis ir cilvēka sirdsapziņas balss, ar ko viņš izšķir labo un ļauno.

Tā tad tikumiskais likums, pēc Čičerina uzskata, noteic cilvēka iekšējo brīvību, un nekāda ārēja spaidu vara uz viņu neattiecas.

Cilvēku kopdzīves iedalījumu, zināmu savienību veidos, Čičerins ir pārņēmis no Hēgela. Starpība ir tikai tā, ka Hēgelis atzīst trīs savienību veidus: ģimeni, civīlsabiedrību un valsti.

Šim uzskaitījumam Čičerins pievieno vēl ceturto savieni-

bu - baznīcu (Istorija politiĉeskich uĉenij IV.d. 597. un 599.lp.).

Šim Čičerina viedoklim nevar piekrist. Ja Hēgelis pie cilvēku kopdzīves iedalīšanas 3 jau minētās savienībās nonācis dialektikas ceļā, tad Čičerina mācībā ceturtais savienības - baznīcas - pievienošanai nav nekāda iekšēja pārliecinoša pamata. Tas ir un paliek tikai tīri ārējs mēchanisks uzskaitījums. Kā pamatojums viņa uzskatam nevar noderēt tas, ka ģimenei ieejot civīlsabiedrības sastāvā, viņas raksturīgais tikumiskais elements izveido atsevišķu savienību - baznīcu tamdēļ, ka pēc paša Čičerina uzskata valsts sastāvā ietilpst ne tikai juridiskais, bet arī tikumiskais elements. Nenoliedzot reliģijas lielo nozīmi, baznīcas izdalīšana atsevišķā savienībā, nozīmētu izdalīt jaunākos laikos atsevišķās savienībās daudzas plašas mācības un kustības, un kā atsevišķas savienības ietilpināt valsts sastāvā.

Ģimene, pēc Čičerina uzskata, ir pamatota uz fizioloģiskiem pamatiem. Civīlsabiedrība ir personu privāto attiecību kopums. Viņa ir īstais cilvēka personīgās brīvības attīstības lauks. Baznīcā cilvēks savu apmierinājumu rod savienojoties ar absolūto. Šai savienībā pārsvarā ir tikumiskais elements.

Pāri šīm savienībām Čičerins paceļ valsti, kuŗa, pēc

viņa uzskata, neuzsūc tās sevī, bet atstāj tām piederošā laukā vajadzīgo brīvību. Valsts ir augstākās piespiedu varas nesēja. Viņa ir tiesību nodibinātāja un apsargātāja. Augstākās varas raksturīgākā pazīme ir varas pilnība. Augstākās varas tikumiskais attaisnojums pastāv likumu un taisnības ievērošanā no valsts puses.

Tiesības un tikumību, kas pēc savas dabas ir pretēji jēdzieni, Čičerins noved pie augstākas vienības un saskaņas valstī. Valsts ideja pastāv visu viņā ietilpstošo elementu pilnīgā attīstībā un harmoniskā saskaņā. Valsts mērķis ir viņas idejas attīstība.

L i t e r a t ū r a .

- Б. Чичерин - Философия права,
Москва, 1900 г. Кушнерев и К^о
Курс государственной науки:
часть I.
Общее государственное право,
Москва, 1894 г. Кушнерев и К^о.
часть II.
Социология,
Москва, 1896 г. Кушнерев и К^о.
часть III.
Политика,
Москва, 1898 г. Кушнерев и К^о.
История политических учений,
часть IV. , Москва, 1877 г., Рис.
- G. W. F. Hegel - Grundlinien der Philosophie des Rechts,
Berlin, 1840, Dr. Ed. Gans.
- П. Новгородцев - Об общественном идеале,
1921 г. изд. "Слово".
- Н. Бердяев - Философия неравенства,
Берлин, 1923 г. Обелиск.
- Montesquieu - L'Esprit des Lois,
Paris, Librairie Garnier Frères.
-
-
-